

המרכז הישראלי למצוינות בחינוך
התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות

הצעה לתכנית לימודים ייחודית
במדעי הרוח:

רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

הגשה שלישית: פברואר 2009

הכותבים מבקשים להודות לאנשים הבאים שתרמו מזמנם, תבונתם ומומחיותם: **פרופ' גדליה**

סטרומזה - מחזיק בקתדרה על שם מרטין בובר לחקר הדתות באוניברסיטה העברית, **פרופ' גבריאל מוצקין** - החוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, **ד"ר דוד סתן** - ראש תכנית "אמירים" ומרצה בחוג למדע הדתות, **ד"ר מיכה גודמן** - עמית בכיר במכון הרטמן ומרצה בחוגים למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל אביב, **יוסי סופר** - תלמיד מחקר בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטה העברית, מוסמך במדע הדתות מאותה אוניברסיטה, **דני סגל** - מורה במדרשה למנהיגות בעין כרת, **ד"ר רז חן-מוריס** - התכנית למדע, טכנולוגיה וחברה באוניברסיטת בר-אילן ו**ד"ר מישקה בן-דויד**, מנהל בית הספר לשעבר, שקידם את כתיבת התכנית, קרא ותרם מהערותיו. ברצוננו להודות גם לכוגרי בית הספר ממחזור ט"ז - **יעל אורגל, משה גפטר, סופי זייטומירסקי, ורד יחזקאל, צילה לביא, הדר לוי, דן מיזלר, רותי מנדל, אורי מרקוביץ, אסתר פוסטילניק, אורן פרנקל, חביאר שוקרון ואסף שמש** - ששימשו "שפני ניסיון" לקונצפט של התכנית וביכולותיהם הגבוהות הרחיבו את אופקיה.

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

תוכן העניינים:

עמ' 5	מאפייני התכנית
עמ' 13	חלק א - מיומנויות מחקריות ופרשניות
עמ' 21	חלק ב - יוון ורומא
עמ' 25	חלק ג - בני אברהם
עמ' 31	חלק ד - עידן האמונה
עמ' 35	חלק ה - עליית האדם
עמ' 39	חלק ו - עידן הקידמה
עמ' 45	נספח א - טבלת מטלות
עמ' 46	נספח ב - יחידת מבוא במחשבת ישראל
עמ' 48	נספח ג - תכניות ההרחבות בלימודים כלליים

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

מאפייני התכנית

א. מבוא ומבנה כללי

התכנית הייחודית לחמש יחידות בגרות: "רעיונות מרכזיים בתרבות המערב" מהווה את ליבתו של מסלול לימודים חדש בבית ספרנו - מגמת מדעי הרוח. התכנית נועדה להציג את הרעיונות המרכזיים בתרבות המערב, כולל התרבות היהודית, בהתפתחותם הרעיונית וההיסטורית. התכנית מאורגנת כך שתעקוב אחר התפתחותם של הרעיונות המרכזיים בתרבות המערב משורשיהם ביהדות ובעולם היווני. היסוד המארגן הוא מעין מטריצה: התכנית מתקדמת עפ"י תקופות היסטוריות רחבות למן התקופה הקלאסית ועד סוף המאה הי"ט, ובכל תקופה נידונים מספר רעיונות מרכזיים (ראה טבלה מס' 1 בעמוד הבא). אין הכוונה ללמד לימודים היסטוריים - בכל אחד מפרקי התכנית אנו מתייחסים לרעיונות העיקריים שהם, לדעתנו, ממאפייני אותה תקופה. כלומר, בתוך המסגרת הכרונולוגית אנו מנסים להבליט מהלכים רעיוניים ומושגיים בסיסיים ולחקור את ביטוייהם בטקסטים וביצירות האמנות של התקופה. רעיונות אלה עשויים להיות מוצגים בצורת בעיה, שאלה או ויכוח בין גישות שונות.

הרציונל שמאחורי העיקרון המארגן של התכנית מנסה לשלב שני אידיאלים מרכזיים בהוראת תחומי הרוח: א. רוחב - הכרת תקופות היסטוריות ורעיונות רבים ככל האפשר. ב. עומק - הבנת רעיון, השתמעויותיו וקשריו עם רעיונות, בעיות ושאלות אחרים. למרות רוחב היריעה של התכנית, היא משקפת בעיקר את אידיאל ההעמקה. התכנית אמנם אינה מתיימרת לגעת בכל רעיון או טקסט מרכזי בתקופה נתונה או לעשות צדק מלא להקשר ההיסטורי שבו נכתב הטקסט או הובע הרעיון, אך אנו שואפים לכך שהתלמיד יצא עם הבנה טובה של התפתחותו, קשריו והשתמעויותיו של הרעיון באופן שיעודד אותו לחשיבה ולהערכה עצמאית.

האמצעי המרכזי להוראת רעיונות אלה, כיאה לתכנית שהיא תכנית ליבה של מגמת מדעי הרוח בבית ספרנו, הוא קריאת טקסטים קנוניים או קלאסיים מכל תקופה. התלמידים קוראים טקסטים מגוונים מהתקופה - טקסטים דתיים, פילוסופיים או ספרותיים, תעודות היסטוריות ויצירות אמנות אחרות מהתקופה. הרעיונות הנדונים לא מוצגים באופן מופשט או רק דרך ביטויים באירועים ובפעולות, אלא בעיקר כפי שהוצגו ונידונו בטקסטים מקוריים של הוגים ויוצרים בני התקופה. למרות שאיפתנו שטקסטים רבים ככל האפשר יקראו במלואם, הדבר לא תמיד אפשרי. מטבע הדברים, הטקסטים נקראים בתוך ההקשר הרעיוני הנלמד בתוכנית וכך מודגשים רק היבטים מסוימים שלהם. בחירת היסוד

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

המארגן של התכנית והאמצעי העיקרי שלה מבוססת על תפישתנו שהכרת ההיסטוריה של הרעיונות דרך קריאת טקסטים היא השלד בהשכלתו של אינטלקטואל ויסוד של החינוך ההומניסטי. ההשראה לתכנית באה מתכניות לימוד בסגנון "הספרים הגדולים" (Great Books) ממכללות עלית בארה"ב וממסורת החינוך ההומניסטי האירופאי. מבנה התכנית ובחירת תכניה תואמים את מודל הקוריקולום המשולב (ICM - Integrated Curriculum Model) לחינוך מחוננים¹. התכנית הושפעה גם מדיונים שערכו כותביה עם הוגי ומנהלי תכנית "אמירים" לתלמידים מצטיינים בפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטה העברית.

בשנתה הראשונה עוסקת התכנית באופן אינטנסיבי ומובנה בהקניית מיומנויות קריאה, פרשנות,

כתיבה ודיון לתלמידים, במקביל להוראת היחידה הראשונה ברצף הכרונולוגי. לאחר מכן התכנית

מאורגנת, כאמור, ברצף הכרונולוגי:

כיתה	חלק	תקופה	שעות	מחצית	רעיונות מרכזיים
י	א: מיומנויות מחקריות ופרשניות.		90	א + ב	פרשנות חשיבה היסטורית הערכה אסתטית
	ב: יוון ורומא.	התקופה הקלאסית עד המאה ה-4.	90	א + ב	הלוגוס המדינה
יא	ג: בני אברהם.	ימי בית שני עד ראשית האסלאם.	90	א	אתונה וירושלים מהתגלות לפרשנות
	ד: עידן האמונה.	המאה ה-5 עד המאה ה-14.	90	ב	עיר האלוהים האדם מול העולם
יב	ה: עליית האדם.	המאה ה-15 עד אמצע המאה ה-18	90	א	עליית ערך האדם גילוי העולם והיקום
	ו: עידן הקידמה.	מאמצע המאה ה-18 עד סוף המאה ה-19.	90	ב	הקידמה אינדיבידואליזם

טבלה 1 - המבנה הכללי של התכנית

¹ . Van Tassel-Baska J. (2003) *Content-Based Curriculum for High-Ability Learners: An Introduction in Content-Based Curriculum for High-Ability Learners* Van Tassel-Baska and Little (eds.) Waco: Prufrock Press. Pp. 1-23.

ב. מקומה של התכנית בבית הספר ומאפייני התלמידים

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות מטפח הצטיינות לימודית כללית תוך דגש מיוחד על מגמות ההצטיינות במדעים המדויקים, במוסיקה ובאמנות, ועתה גם במדעי הרוח. בית ספרנו הוא בית ספר פנימייתי הקולט תלמידים מחוננים ומצטיינים מרחבי הארץ ומכל חלקי החברה הישראלית. הוא הוקם בכדי לתת מענה לצרכים החינוכיים המיוחדים של תלמידים מחוננים ומצטיינים, המקבלים מענה חלקי בלבד במערכות החינוך במקום מגוריהם. אנו מאמינים כי השקעה מיוחדת בתכניות לימוד מאתגרות, מעמיקות ורחבות יותר עבור תלמידים מצטיינים נושאת פרי ומסייעת בידם למצות באופן טוב יותר את הפוטנציאל שלהם ולתרום לסביבתם ולחברה בכללותה. התכנית החינוכית של בית ספרנו שמה לה למטרה שבוגריו ישתלבו בחיי המעשה בארץ ויתרמו לשיפור המרחב הציבורי ואיכותו של הדיון הציבורי.

עד שנת הלימודים תשס"ח לא הייתה קיימת בבית ספרנו מגמת הצטיינות במדעי הרוח, אולם לאורך השנים איתרנו תלמידים שזהו תחום הצטיינותם המובהק. תלמידים אלה לא קיבלו מענה הולם במגמות הקיימות בבית ספרנו, וחלקם אף התקשו להתקבל אליו או לסיימו על אף הצטיינותם. לכן, החלטנו להשוות את מעמד הלימודים במדעי הרוח לכלל הלימודים בבית הספר ולהקים מגמת הצטיינות במדעי הרוח. כאמור, התכנית הייחודית "רעיונות מרכזיים בתרבות המערב" מהווה את ליבתו של מסלול הלימודים החדש במגמת מדעי הרוח בבית ספרנו. תלמידי המגמה נדרשים ללמוד, בנוסף ומעבר לתכנית הייחודית, גם שפה זרה שנייה (ערבית או צרפתית) בהיקף של 5 יחידות לימוד, יחידת מבוא במחשבת ישראל (שתוכניה מוצגת בנספח ג), מקצוע נוסף מן ההרחבות בלימודים כלליים הפתוחות לכל תלמידי בבית הספר (פילוסופיה, היסטוריה, מחשבת ישראל, תנ"ך וספרות שעיקרי תוכניותיהן מוצגים בנספח ד) ולכתוב עבודת גמר בהיקף של 5 יחידות לימוד. הם יכולים, אם הם רוצים בכך, להרחיב בתחום נוסף במדעי הרוח או באחד התחומים במדעי הטבע. בצמוד לשעות הלימודים בתכנית, מוקצות שיעורים שבועיים לכית מדרש - קריאה צמודה בחברות, בליווי מורה, של הטקסטים הנדרשים בתכנית. מסלול הלימודים והשעות השבועיות של תלמידי המגמה מוצג בטבלה 2.

המגמה מיועדת לתלמידים מוכשרים ומחוננים במדעי הרוח שממוינים ומתקבלים במיוחד אליה. התלמידים המצטיינים במדעי הרוח, להם נועדה התכנית, הם תלמידים הקוראים מעל ומעבר למקובל אצל בני גילם, הן מבחינת כמות והן מבחינת רמת הטקסטים. אלה הם תלמידים שהכתיבה היא דרך ביטוי מרכזית עבורם ושעולם הרעיונות והמילים הוא העולם בו הם חשים בנוח ביותר. הם ניחנים בסקרנות ועניין בתחומי הרוח ומוטיבציה פנימית גבוהה להרחיב ולהעמיק את השכלתם. כל שנה

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

מתקבלים למגמה כ-12 תלמידים בממוצע (בין 8 ל 16 תלמידים). תלמידי המגמה ממוינים באמצעות מבחן יעודי שפיתחנו. מבחן זה נוסף על סוללת המבחנים הרגילה שעורך מכון קרני אותה עוברים כל המועמדים לבית הספר. כמו כן, עוברים כל המועמדים ראיון אישי וסדנה בת שלושה ימים המדמה את הלימודים בבית הספר ובמגמה ומאפשרת לתלמידים ולנו להכיר ולהעריך אחד את השני. תהליך המיון למגמה עבר תיקונים ושיפורים וכתוצאה ממנו התלמידים שהתקבלו למגמה בשלושת המחזורים שכבר לומדים בה הם בעלי מוטיבציה עמוקה ללימודי מדעי הרוח ויכולות מרשימות ויוצאות דופן.

כיתה	התכנית הייחודית: "רעיונות מרכזיים בתרבות המערב"	בית מדרש	הנחייה בעבודת הגמר	יחידת מבוא במחשבת ישראל	שפה זרה שניה: ערבית או צרפתית	הרחבה במקצוע נוסף בלימודים כלליים: פילוסופיה, היסטוריה, תנ"ך, מחשבת ישראל או ספרות	סה"כ
י'	6 ש"ש	2 ש"ש		3 ש"ש	2 ש"ש	0-2 ש"ש	13-15 ש"ש
י"א	6 ש"ש	2 ש"ש			2 ש"ש	2-4 ש"ש	12-14 ש"ש
י"ב	6 ש"ש		2 ש"ש		2 ש"ש	2-4 ש"ש	12-14 ש"ש
יחידות בגרות	5 יחידות	--	4 יחידות	--	5 יחידות	5 יחידות	19 יחידות

טבלה 2: מסלול הלימודים במגמה למדעי הרוח.

ג. המטרות הדידקטיות של התכנית

הצורך בתכנית כמו זו שאנו מציעים מתעורר לנוכח התפתחויות מדאיגות בחברה המערבית בכלל והחברה הישראלית בפרט. לנגד עינינו מתרחש משבר רב-ממדים המאופיין בשקיעה מתמדת של לימודי התרבות והאדם. התכנית באה לענות על הצורך בהרחבה ובהעשרה של לימודי התרבות והרוח, במטרה להנחיל לבוגר מגמת מדעי הרוח בית ספרנו ידע רחב ומעמיק ככל הניתן בכל תחומי הרוח, לספק לו מיומנויות קריאה וכתיבה מתאימות ולהעצים את רצונו לחקור ולקרוא. התלמיד נחשף לטקסטים נבחרים מדיסציפלינות מגוונות, ולומד להבחין בזיקות המורכבות ביניהם. מתוך כך אנו מקווים שתוגשם כוונתנו להעניק בקיאות בתחומי מדעי הרוח השונים, ולטפח יכולת קריאה, ניתוח והשוואה של טקסטים מופתיים. בדרך זו, אנו מקווים, ירכשו התלמידים יכולת לנהל דיון וויכוח באופן ענייני ומכבד את הזולת תוך הצגת דעותיהם בבהירות. בכך מקדמת התכנית ערכים דמוקרטיים והומניסטיים של אהבת האדם ויצירתו התרבותית, כיבוד השונה והאחר ותרבותו והכרה בחשיבותו הדמוקרטית של הדיון הציבורי (public deliberation).

התכנית מבוססת על ההנחה שהגבולות התוכניים והמתודולוגיים במדעי הרוח מאפשרים חפיפה ושיתוף תחומים. יותר מכך, ישנה קירבה עמוקה ובסיסית בין התחומים השונים העוסקים ביצירה של הרוח האנושית, קירבה המתבטאת בתפקיד המרכזי של קריאת טקסטים ופרשנותם. לפיכך תכניתנו מיועדת להקנות לתלמיד את הכלים בעזרתם יוכל להוסיף ולהרחיב את דעתו ואופקיו בהמשך חייו. כוונתנו להדגיש בפני תלמידי המגמה את ערכם של רוחב האופקים, ההעמקה והסקרנות כערכים אינטלקטואליים מרכזיים. התכנית הייחודית תראה להם, אנו מקווים, עד כמה ניתן ללמוד ולהעמיק במדעי הרוח, ועד כמה קריאת טקסטים היא פעילות המספקת הנאה ואתגר שאינם מסתיימים בקריאה ראשונה. התכנית מעניקה "טעימה" מלימודי תרבות מגוונים ומראה את הזיקות העמוקות בין המקצועות המוגדרים "הומניסטיים".

אנו מקווים שבוגרי התכנית יהוו עתודה מתאימה לפקולטות למדעי הרוח באוניברסיטאות בישראל ולתוכניות המצטיינים שלהן. המפגש עם הטקסטים המרכזיים בכל תקופה יעניק להם השכלה רחבה מספיק, ובהגיעם לאוניברסיטה יוכלו להעמיק ולהעשיר את עולמם בלי צורך להשלים את השכלתם הבסיסית.

ד. שיטות ההוראה וההערכה

התכנית מדגישה פיתוח כישורי למידה עצמאיים של התלמיד. הדבר מושג, בראש ובראשונה, על ידי ריבוי מטלות קריאה וכתיבה. אנו מצפים מתלמידי תכנית כזו בבית ספרנו שיעבדו קשה ויעמדו בדרישות גבוהות, אך איננו מניחים שרמת הביצוע שלהם תהיה גבוהה מלכתחילה. גם תלמידים מוכשרים ביותר, הבאים ממערכות חינוך מקומיות חלשות, עלולים ללקות בכישורי הכתיבה והקריאה שלהם. אנו מנסים לפתח את יכולותיהם ומיומנויותיהם על ידי מדרג של שיטות הוראה ומטלות קריאה וכתיבה לאורך שלוש השנים. בשנה הראשונה לתכנית יש משקל גדול לתרגילי קריאה מודרכת מוכנים ופרטניים (בפרק המיומנויות) ולקריאה מודרכת בליווי המורה. במשך השנה אנו שואפים להגיע למצב שבו קריאת הטקסטים היא קריאה עצמאית בחברותות. בשנה השלישית מתאפשר לתלמידים חופש גדול יותר בבחירת הטקסטים ואנו מצפים מהם שיוכלו להתמודד עם מרבית הקריאה בחברותות באופן עצמאי וללא הנחיה. לאורך שלוש השנים יורד בהדרגה משקלן של ההרצאות הפרונטאליות לטובת דיונים בכיתה והצגת נושאים על ידי תלמידים. מדרג דומה יש גם במטלות הכתיבה: בכיתה י' מטלות הכתיבה הן רבות, קצרות ומוכנות יחסית, הן מתארכות ונעשות חופשיות יותר לקראת כיתה י"ב. ההתפתחות הדידקטית של המטלות מוצגת בטבלה 3. ראו גם טבלת סיכום המטלות בנספח א'.

התכנית שואפת לרמה אקדמית גבוהה ולכן מרבית המטלות המצוינות הן מטלות בעלות אופי אקדמי. מבלי לוותר על כך, גיוונו את דרכי ההערכה כך שתבאנה לידי ביטוי את יכולותיהם המגוונות של תלמידים שונים. דרכי ההערכה כוללות בחינות בקיאות בכתב על מושגי היסוד, עבודות בכתב בהיקפים שונים ותלקיט של תרגילים. השתתפות פעילה בדיונים, מחויבות והתמדה מהווים מרכיבים קבועים בהערכה. הקריטריונים להערכה כוללים הן את הבנתו של התלמיד של המקור הנלמד בתנאי המקור ובהקשרו המקורי, אך גם את רמת החשיבה העצמית של התלמיד ביחס לטקסט. בכיתה י"ב אנו מצפים לתרומה מקורית נרחבת יותר מצד התלמידים ולהפגנת חשיבה פרשנית עצמאית ומתוחכמת יותר. אנו מקווים שאופני ההערכה יספקו לתלמידים את הביטחון האינטלקטואלי הדרוש לשם העמקה והרחבת הידע שלהם בעתיד.

כאן המקום להעיר שכל הטקסטים המופיעים בעמודה "הטקסטים" בטבלאות המפרטות את תכנית הלימודים לעיל מהווים את קריאת החובה של תלמידי התכנית (אלא אם מצוין במפורש אחרת). חלק מהטקסטים נקראים בשיעורים עצמם, ואז מצוין הדבר בעמודת "דרכי ההוראה" כ"קריאה מודרכת". אם אין ציון בעמודת דרכי ההוראה הרי זה משום שהתלמידים נדרשים לקרוא את הטקסטים מחוץ

לשיעור ולפניו, כהכנה לדיון בשיעור. חלק מהטקסטים האלה נקראים בחברותות בבית המדרש המלווה את התכנית, וחלקם נקראים על ידי התלמידים באופן עצמאי.

תכנית הלימודים היא שאפתנית ורחבה, ואף אחד ממורי בית הספר אינו יכול ללמדה לבד, לכן ההוראה בתכנית היא מאמץ שיתופי. הוראת התכנית מתבססת על "מורה מתאם" שמלווה את הכיתה בחלק נתון של התכנית, מרכז את הלימוד בו ומעביר חלק מהשיעורים (ראה סעיף הבא לרשימת המורים). "המורה המתאם" דואג לתאם את שיעוריהם של מורים אורחים שמלמדים שיעורים בתחומי התמחותם המקצועית. הוא אחראי גם לבדיקת והערכת כל המטלות ומתן הציון בחלק אותו הוא מתאם. תפקידו של המורה המתאם אינו מתמצה רק בתיאום והכנה מנהלית של יחידת הלימוד ובבדיקת המטלות. עיקר הלימוד מתרחשת על ידי דו-שיח או רכ-שיח בין המורה והתלמידים סביב הטקסטים והרעיונות המרכזיים. אין המורה רק בגדר מעביר ידע אלא קורא-שותף עם התלמידים של הטקסטים. מכיוון שמדובר בקבוצת קטנה של תלמידים שבמהלך הלימוד בתכנית הופכים לקוראים פעילים המתווים בעצמם את מסלול הקריאה שלהם וההתפתחות האינטלקטואלית שלהם, הופך המורה בהדרגה ליועץ הממליץ על טקסטים מתאימים ומסייע לכל תלמיד להתקדם בעצמו לכי תחומי העניין והדגשים המתאימים לו.

שנה ראשונה	שנה שנייה	שנה שלישית	
קריאה	מודרכת או עצמאית אך מלווה על ידי מורה.	רובה עצמאית ומלווה על ידי מורה.	רובה עצמאית ללא ליווי.
כתיבה	תרגילים קצרים ומוֹכְנִים יחסית.	מטלות כתיבה בינוניות על נושאים מוגדרים.	עבודות ארוכות עם עצמאות גדולה יותר בכחירת הנושא.
הוראה	הרצאות, פעילויות מוֹכְנֹת וקריאה מודרכת בכיתה.	דיונים מובנים המניחים קריאה מחוץ לכיתה.	דיונים פתוחים על חומר הלימוד והרצאות תלמידים.
חופש בחירה	נושאים וטקסטים הניתנים על ידי המורה.	מתן בחירה מוגבלת של טקסטים ונושאי כתיבה.	מתן בחירה בין טקסטים שונים ושל נושאי העבודות.

טבלה 3: התפתחות דיסקטית של המטלות.

ה. מורי התכנית וכותביה

- א. גד איתי - ראש המגמה, מנחה את בית המדרש הצמוד לתכנית והמורה המתאם של חלק א: מורה לפילוסופיה, הבעה ולוגיקה. בעל ב.א. בפילוסופיה ולימודים כלליים מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומ.א. בפילוסופיה מאוניברסיטת שיקגו. כתב את חלק א, תיקן את חלקים ה וו וריכז את כתיבת התכנית.
- ב. ד"ר יורם בק - המורה המתאם של חלק ב: רכז ההיסטוריה בבית הספר. בעל ב.א. בהיסטוריה ופילוסופיה ומ.א. בהיסטוריה מהאוניברסיטה העברית בירושלים. בעל תואר דוקטור בהיסטוריה מאוניברסיטת פאריס X נאנטר. עבד שנים רבות בתפקידים שונים בסוכנות היהודית. פרסם 15 ספרי שירה וכן מסות ומאמרים בעיתונות היומית והתקופתית. כתב את חלק ב.
- ג. ליאורה הררי - המורה המתאמת של חלק ג ומלמדת את יחידת המבוא במחשבת ישראל: מרכזת הלימודים הכלליים בבית הספר ורכזת מחשבת ישראל. בעלת ב.א. במחשבת ישראל, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה מהאוניברסיטה העברית ותעודת הוראה ממכון כרם - מכון לחינוך יהודי הומניסטי. סייעה בתחומי היהדות בכל החלקים.
- ד. יעל יוסטוס-סגל - המורה המתאמת של חלקים ד וה ואחראית על עבודות הגמר במגמה: בוגרת מחזור א' בביה"ס ותלמידת דוקטורט בתכנית למדע, חברה וטכנולוגיה באוניברסיטת בר-אילן, בעלת ב.א. בהיסטוריה כללית מהאוניברסיטה העברית ומ.א. בהיסטוריה מאוניברסיטת תל-אביב.
- ה. זאב אליצור - המורה המתאם של חלק ו: לימד תנ"ך ותלמוד בבית הספר. תלמיד לדוקטורט במחלקה למדעי היהדות באוניברסיטת בן-גוריון, בעל תואר מוסמך במדע הדתות מן האוניברסיטה העברית בירושלים, ובוגר במדעי המחשב ובתכנית "אמירים" למצטיינים מאותה אוניברסיטה. כתב את חלקים ג וד.
- ו. אורן מגדל - מורה לתולדות האמנות ואוצר. בעל ב.א. בהיסטוריה כללית ותולדות האמנות ומ.א. בתולדות האמנות מהאוניברסיטה העברית. כותב דוקטורט בתולדות האמנות על אמנות הרנסנס. כתב את טיוטת חלק ה.
- ז. שי זקס - מורה לפילוסופיה. בעל תואר ב.א. בפילוסופיה ומתמטיקה ומ.א. בפילוסופיה מן האוניברסיטה העברית בירושלים, שם הוא לומד לתואר דוקטור. עוסק בקאנט והוסרל. לומד תורה בכולל זיו להכשרת ר"מים. כתב את טיוטת חלק ו.

חלק א - מיומנויות מחקריות ופרשניות

כיתה י', 3 שעות שבועיות לאורך כל השנה, סה"כ 90 שעות + שני ימי סיור.

למרות שכל תלמידי התכנית ילמדו במקביל את תכנית החובה בעברית: הבעה והבנה ולשון, אנו רואים חשיבות בקידום נוסף של מיומנויותיהם של התלמידים שיתמחו במדעי הרוח ומעוניינים לאפשר להם להיחשף לסוגיות מתודולוגיות בסיסיות. מטרתו של חלק זה בתכנית להביא את התלמידים לרמת מיומנות אחידה שתאפשר להם: א. להתמודד עם קריאה, הבנה ופרשנות ראשונית של טקסטים עיוניים, היסטוריים או ספרותיים ברמת קושי גבוהה יחסית[†]. ב. לכתוב עבודות עיוניות קצרות ובינוניות באופן בהיר, מובנה, תוך הסתמכות על מקורות אמינים ותוך שמירה על כללי ציטוט נאותים. ג. לאתר ליקויים לוגיים או עובדתיים בולטים בטקסטים עיוניים ולדון בהם דיון ביקורתי. מיומנויות אלה הן הכרחיות להתמודדות העתידית של התלמידים עם הטקסטים בחלקים המתקדמים יותר של התכנית.

ההתנסות והתרגול הן מרכיב עיקרי ברכישת מיומנויות, לכן חלק זה הוא עתיר מטלות. על התלמידים להגיש כל אחד מששת התרגילים המפורטים בהמשך. התרגילים אינם מקבלים הערכה מספרית אך מוחזרים לתלמיד עם הערות הן לגבי התכנים והן לגבי אופן הכתיבה. התלמיד נדרש לתקן ולהגיש את התרגילים שוב ושוב, תוך דיאלוג עם המורה, עד שהתלמיד מרגיש שמוצתה מסכת התיקונים הדרושים. לקראת סוף השנה, על התלמיד לבחור את ארבעת התרגילים הטובים ביותר לדעתו ולהגישם כתלקיט עליו יינתן ציון מספרי. אופן עבודה זה עוזר לתלמיד ללמוד ולהפנים את דרכי הכתיבה הנכונות, אך בעיקר מאפשר לו לפתח סטנדרטים ביקורתיים עצמאיים לאיכות עבודתו שאינם תלויים או נובעים רק מן הציון שעבודתו מקבלת.

[†] מיומנויות הקריאה נלמדות ומתורגלות בעיקר בבית המדרש הנלווה לתכנית (ראה טבלה 2) שם נלמדת ומתורגלת באינטנסיביות המיומנות של קריאה צמודה.

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
קריאה בחברותות: לימוד הטכניקה.	3	לימוד הטכניקה של קריאה בחברותות: יצירת חברותות ותרגול השיטה.	אפלטון "נאום ההגנה של סוקרטס" מתוך חייו ומותו של סוקרטס (תל אביב: ידיעות אחרונות) 2001 עמ' 105-57.	סדנה, קריאה מודרכת.	
פרשנות 1: פשט ודרש - רמות שונות של פרשנות.	3	דיון בתפקידי הפרשנות ובגבולותיה. לימוד ההבחנה המסורתית בין פשט ודרש. תרגול סוגי הפרשנות השונים.	סגל פרשנות המקרא עמ' א-ב. יונה פרנקל מדרש ואגדה (תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה) 1996 עמ' 42-41. זאב לוי הרמנויטיקה (תל-אביב: ספרית הפועלים) 1986 עמ' 9 - 14.	הרצאה ודיון.	
פרשנות 2: הטקסט העיוני - עקרון החסד ועקרון הנאמנות. שמרנות וחדשנות פרשנית.	6	דיון במטרות הפרשנות הטקסטואלית, תפקיד כוונות המחבר, תפקידם של ערכיו של הקורא ובאפשרותה של "אמת" פרשנית.	משה הלברטל מהפכות פרשניות בהתהוותן (ירושלים: מאגנס) תשנ"ט עמ' 41-37. רולאן בארת' "מות המחבר" מתוך מות המחבר ומהו המחבר (תל אביב: רסלינג) עמ' 18-7.	הרצאה, דיון וקריאה מודרכת.	תרגיל א - תרגיל באורך שני עמודים המציע פרשנות לגישתו של סוקרטס בנאום ההגנה שלו: "האם סוקרטס באמת מגן על עצמו?" או "האם מתגרה סוקרטס בשופטיו ואם כן, מדוע?"
מיומנויות כתיבה מתקדמות 1: כתיבה באילוצים סגנוניים - דוגמאות מן הספרות והשירה.	3	הבנת הקשר בין צורה ותוכן בכתיבה. דיון בתזה של ניטשה שכללים ואילוצים סגנוניים מעשירים את יכולת ההבעה ולא מגבילים אותה. היכרות עם סגנונות עם כללים נוקשים כמו הקסמטר, הייקו וטנקה.	פרידריך ניטשה מעבר לטוב ולרוע (תל אביב: שוקן) 1979 עמ' 95-93. יואל הופמן לאן נעלמו הקולות? סיפורי זן ושירי הייקו (תל אביב: מסדה) עמ' 37, 59, 83, 96-97. סאישי ימגוצ'י שמש קפואה (ירושלים: כרמל) עמ' 94, 145, 155, 142, 210. רמון קנו "תרגילי סגנון" המעורר (החדש) מס' 1 עמ' 108-101.	קריאה מודרכת ודיון.	תרגיל ב - תרגיל של עמוד אחד בו התלמיד בוחר אילוץ סגנוני וכותב בו על "האם סוקרטס באמת היה צריך למות?"

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מיומנויות כתיבה מתקדמות 2: החיבור העיוני (essay).	3	היכרות עם הסוגה של המסה essay. דיון בשלושת הקטבים המנחים כתיבה בסוגה זו: א. האישי-סובייקטיבי, ב. הקונקרטי-עובדתי-אובייקטיבי, ג. האוניברסאלי-מופשט.	Aldous Huxley "Preface" in <i>Collected Essays</i> וירגיניה וולף "מות העש" מתוך <u>מות העש</u> תרגמה כרמית גיא (ירושלים: כתר) 2008, עמ' 7-10. אריאל הירשפלד "מתכון לגפילטע פיש" <u>הארץ</u> ג'ורג' אורוול "לירות בפיל" מתוך <u>מתחת לאף שלך</u> (תל-אביב: דביר) עמ' 107-114. דויד גרוסמן "השפעת הטרור על היומיום" מתוך <u>המוות כדרך חיים</u> (תל אביב: הקיבוץ המאוחד) 2003 עמ' 137-140.	קריאה מודרכת ודיון.	תרגיל ג - כתיבת מסה קצרה של שני עמודים על נושא חופשי.
מיומנויות כתיבה מתקדמות 3: המאמר האקדמי (paper).	3	היכרות עם המאמר המדעי במדה"ר: אופי הטיעונים וההצדקות, דרכי הכתיבה והביסוס ומטרות המאמר.	שמואל שקולניקוב "על רצינותה של האירוניה הסוקראטית" <u>עיון</u> כרך מ' ניסן, תשנ"א עמ' 137-149. G. Danzig "Apologizing for Socrates" <u>Transactions of the American Philological Association</u> 133 (2003) 281-321.	עבודה עצמית בקבוצות קטנות עם דף עבודה המסייע בניתוח אמצעי ההצדקה והביסוס במאמר לדוגמא.	
מיומנויות כתיבה מתקדמות 4: הציטוט וההפניה.	3	היכרות עם סוגים שונים של ציטוט והפניה. דיון בטעמי הציטוט וההפניה.	כסנופון "נאום ההגנה של סוקרטס בפני שופטיו" מתוך <u>דיאלוגים סוקראטיים</u> (ירושלים: מרכז שלם 2002) עמ' 11-18. דבי אילון "תשוקתו של סוקרטס" <u>משקפיים</u> 40 עמ' 39-42.	הרצאה, הדגמות ועבודה עצמית.	תרגיל ד - כתיבת מאמר אקדמי קצרצר של שני עמודים המבוסס על ציטוטים והפניות מאפלטון, כסנופון ומאמר עיוני המשווה בין נאום ההגנה של סוקרטס אצל אפלטון לזה אצל כסנופון
מיומנויות חקר: שימוש במאגרי מידע ממוחשבים	3	היכרות עם מאגרי מידע וקטלוגים ממוחשבים השימושיים למדעי הרוח.		עבודה עצמית מודרכת במעבדת מחשבים.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
סיור לגבעת רם: הספרייה הלאומית ומוזיאון ארצות המקרא.	יום סיור	היכרות עם הספרייה הלאומית, אוספיה ודרכי פעולתה. תרגול צפייה אקטיבית באוספים מוזיאליים.		סיור מודרך ועבודה עצמית בזוגות במוזיאון.	
תורת הנאום.	6	הכרת נאומים קלאסיים, אימון על שיפור יכולת הפרזנטציה והנאום.	אריסטו <u>הרטוריקה</u> ספר שלישי פרק א', ז', ח'. נאמו של לינקולן בגטיסברג והאזנה או צפייה בנאומים של מרטין לותר קינג. צפייה בקטעים מן הסרט "הנרי החמישי".	קריאה מודרכת וצפייה בנאומים, סדנה בהכנת נאום ותרגול בפני הכיתה.	תרגיל ה - הכנת נאום של 3 דקות על נושא פתוח והצגתו בכיתה. קבלה ומתן של משוב עמיתים. ההערכה תכלול הן את רמת הפרזנטציה והן את איכות הנאום הכתוב.
הטקסט כעדות היסטורית 1: האם יש אמת היסטורית? השוואת עמדות על חשיבה היסטורית.	3	היכרות עם גישות שונות לאמת ההיסטורית ואל היחס בין היסטוריה ועדויות.	לידל-הארט <u>מדוע איננו לומדים מההיסטוריה?</u> (תל-אביב: מערכות) תשמ"ה עמ' 17-18. קאר <u>ההיסטוריה מהי?</u> (תל-אביב: מודן) 1986 עמ', 7-30. קרלו גינצבורג <u>היסטוריה, רטוריקה והוכחה</u> (החברה ההיסטורית הישראלית) 2003 הקדמה. אלעזר וינריב <u>היסטוריה - מיתוס או מציאות</u> (האוניברסיטה הפתוחה) תשס"ג פרק א' עמ' 13-27.	דין.	
הטקסט כעדות היסטורית 2: (הרצאת מורה מן החוץ - ד"ר שרון צוקרמן) ארכיאולוגיה - הממצא החומרי וכיצד הוא מבסס פרשנות היסטורית. כולמוס האמת במקרא.	3	דין ביחס בין ממצא חומרי וטקסטים היסטוריים. הכרת עבודת הארכיאולוג.	רייך <u>הזמנה לארכיאולוגיה</u> (תל-אביב: דביר) עמ' 38-54. יגאל ידין <u>חצוב</u> (תל אביב: מעריב) 1975 הקדמה. פינקלשטיין וסילברמן <u>ראשית ישראל</u> (תל-אביב: אוניברסיטת-תל אביב) 2003 עמ' 11-17.	הרצאה בליווי שקופיות. עבודה עצמית בקבוצות של ניתוח תיאור אירוע מקראי כתעודה היסטורית תוך דיון בעדויות הארכיאולוגיות וההיסטוריות המרכזיות לקיומו.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
סיור להר הצופים: קמפוס האוניברסיטה העברית, הספרייה המרכזית והמכון לארכיאולוגיה.	יום סיור	היכרות עם הספרייה המרכזית ודרכי עבודתה באופן שיאפשר שאילת ספרים. היכרות עם מסלולי לימוד למצטיינים בפקולטה למדעי הרוח. העמקת ההבנה במחקר ארכיאולוגי.	רייך הזמנה לארכיאולוגיה (תל-אביב, דביר) עמ' 7-37. נאווה של ח.נ. ביאליק באירוע הנחת אבן הפינה לאוניברסיטה העברית.	סיור. מפגש. עבודה עצמית של חיפוש ספרים בספרייה, סדנת קרמיקה בחדר האוספים של החוג לארכיאולוגיה.	
הטקסט כעדות היסטורית 3: דיפלומטיקה.	3	הבנת ההקשר והמבנה של תעודה היסטורית. הבנת ההקשר והמבנה של תעודה היסטורית. דיון באמינותם של מקורות וזיופים היסטוריים - הצלבת מקורות.	הספדו של פריקלס על חללי אתונה.	עבודה עצמית בקבוצות ודיון.	
הבנת תרבויות זרות: המרחק ההיסטורי והמרחק התרבותי.	3	היכרות עם הבעיה של הבנת תרבויות זרות ועם הקשר בינה לבין העמדות לגבי אמת היסטורית.	פיטר וינץ' "הבנת חברה פרימיטיבית" חשיבה הסטורית בעריכת אלעזר וינריב (רמת-אביב: האוני' הפתוחה) 1985 עמ' 207-233. קליפורד גירץ "תיאור גדוש" מתוך פרשנות של תרבויות (ירושלים, כתר) עמ' 15-39. לורה בוהאגן "שקספיר בג'ונגל" מתוך שקספיר בג'ונגל ערך דני רבינוביץ' (תל אביב: דביר) עמ' 19-31.	הרצאה ודיון.	
הטקסט כעדות היסטורית 4: האם יש אמת היסטורית. הפולמוס על "אנשים רגילים" מול "תלוינים מרצון".	6	יישום הגישות השונות לאמת ההיסטורית ביחס לפולמוס היסטורי מן התקופה האחרונה.	ג'א. פסמור "האובייקטיביות של ההיסטוריה" מתוך חשיבה היסטורית ג' (האוניברסיטה הפתוחה) עמ' 323-336. כריסטופר בראונינג אנשים רגילים (תל אביב: משכל 2004) אחרית דבר וקטעים. דניאל גולדהגן תלוינים מרצון בשירות היטלר (תל אביב: משכל 1998) עמ' 21-40, 204-222.	דיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
הערכה אסתטית 1: קיטש וסנוביזם.	3	היכרות עם המושג "קיטש" ודיון באפשרותה של הערכה אסתטית שאינה רק ביטוי של הבחנות חברתיות.	תומס קולקה "קיטש מהו?" מתוך <u>על קיטש ואמנות</u> (ירושלים, מוסד ביאליק) 2001 עמ' 23-48. היכוח על הו! אריאל הירשפלד מול דורי מנור <u>הארץ</u>	דיון.	
הערכה אסתטית 2: האם יש סטנדרטים של טעם, אפשרותה של ביקורת ספרות.	3	דיון באפשרותה ובתפקידה של ביקורת הספרות והאמנות בכלל. היכרות עם תפישות שונות לגבי סוגיה זו.	דיוויד יום <u>על אמת-המדה של הטעם</u> (תל-אביב: הקבוץ המאוחד) תשמ"ד, עמ' 3-15. מתיו ארנולד "תפקיד הביקורת בימינו אלה" <u>ציוני דרך בביקורת ספרות המערב</u> (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה) עמ' 63-83.	הרצאה ודיון.	תרגיל ו - כתיבת ביקורת ספרותית קצרה על קומדיה של אריסטופאנס לפי בחירת התלמיד/ה
הערכה אסתטית 3: מימיס (שיעור מורה אורח - זאב אליצור).	3	הכרת המושג "מימיס" ושימושיו. דיון בגיוון של הייצוג האמנותי ובהשלכותיו.	אפלטון "המדינה" מתוך <u>כתבי אפלטון</u> כרך ב' (תל-אביב: שוקן) ספר י'. אריסטו <u>פואטיקה</u> (ירושלים: מאגנס) פרק ד'.	הרצאה ודיון.	
הערכה אסתטית 4: סוגות ספרותיות (שיעור מורה אורח - גייל אמויאל).	3	עמידה על הקשר בין סוגה לבין אמצעי הבעה שונים. היכרות עם "ארגז כלים" של אמצעי הבעה ספרותיים.	ניטשה <u>הולדתה של הטרגדיה</u> (ירושלים: שוקן) קטעים.	הרצאה ודיון.	
"קריאת" ציורים (שיעור אורח - אורן מגדל).	3	היכרות עם מושגי יסוד בהערכת ציורים.		הרצאה מלווה במצגת.	
הקאנון הספרותי: תרבות גבוהה ונמוכה, אופנה אינטלקטואלית.	3	דיון בשאלת קיומו, חשיבותו ומחיריו של קאנון ספרותי. דיון בשאלת קיומה של הבחנה בין תרבות גבוהה ונמוכה. דיון בשאלת הקשר בין איכות לבין קנוניזציה.	אלן בלום <u>דלדולה של הרוח באמריקה</u> (תל אביב: עם עובד) עמ' 67-75, 403-404. אסתר ורוברט כהן "תרבות עממית ותרבות עילית: אשליית הניגודים" מתוך <u>תרבות עממית</u> ערך: ב"צ קדר (ירושלים, מרכז שז"ר) תשנ"ו עמ' 23-30.	דיון.	הגשת תלקיט של ארבעה תרגילים מתוקנים מתוך ששת התרגילים שניתנו במשך השנה.

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מדוע לקרוא? תפקידה של הספרות בחיים הציבוריים.	6	הכרת הויכוח על תפקידה המוסרי של הקריאה, דיון בתרומתה של הקריאה וההשכלה לחי הפרט והחברה.	צמח, ע. "ספרות כחינוך לדמוקרטיה" קתרסיס 3, אביב תשס"ה, עמ' 48-66. נוסבאום צדק פואטי (חיפה: אוני' חיפה) 2003 עמ' 3-88. ג'ורג' אורוול "מדוע אני כותב" מתחת לאף שלך (תל-אביב: דביר) עמ' 107-114. אוגוסטינוס נידויים (תל-אביב: עליית הגג) 2001 עמ' 182-207.	דיון.	עבודת סוף שנה - כתיבת מאמר אקדמי שאורכו שלושה עמודים על השאלה "מהו תפקידה של קריאת טקסטים מופתיים מן העבר בימינו?"
מהם מדעי הרוח ומה חשיבותם?	6	דיון בתפקידם של מדעי הרוח ואופי המחקר בהם.	Stanley Fish "Will the Humanities Save Us" ישעיה ברלין "הפירוד בין מדעי הטבע למדעי הרוח" מתוך נגד הזרם (תל אביב: עם עובד) עמ' 150-184.	דיון.	
סיכום השנה.	3				

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

חלק ב - יוון ורומא

כיתה י', 3 שעות שבועיות לאורך כל השנה, סך הכל 90 שעות + יום סיור.

התקופה הקלאסית (בערך מ-700 לפנה"ס עד 300 לספירה) מהווה יחידה תרבותית אחת המתאפיינת בתפיסה דתית אלילית ששורשיה יווניים. בתקופה זו עובר האדם מתפישת עולם מיתולוגית המכוננת על ידי טקסטים ויצירות אמנות המסבירים את היווצרות העולם ואת פעולת כוחותיו שהם בעלי אופי נרטיבי לתפישת עולם פילוסופית ומדעית ראשונית. תפישת עולם חדשה זו מונעת על ידי מושג ה"לוגוס" - סדר, הסבר, חוקיות, הגיון. המושג החדש מקבל ביטוי מגומגם בראשיתו בפילוסופיה הפרה-סוקראטית, אך הולך ומתגבש באתונה הקלאסית לכדי תפישת עולם ותפישה של הסבר וייצוג העולם. במקביל מתפתחת תפישה נורמטיבית שחלה בכל תחומי הדעת: מן הפילוסופיה והגיאומטריה דרך המדע, האתיקה והפוליטיקה ועד לספרות ולאמנות. במחצית הראשונה יכירו התלמידים את מושג הלוגוס מהיבטים רבים ויעמדו על ביטוייו המגוונים בעולם היווני.

חידוש נוסף של העולם היווני, המקבל את ביטוי המלא ביותר ברומא בשיאה, הוא מושג המדינה. אמנם ערי מדינה מופיעות במזרח הקרוב אלפי שנים לפני עלייתה של אתונה ובמקומות רבים ישנה התפוררות של המבנה השבטי לטובת הירארכיות פוליטיות מנהליות ודתיות, אך רק ביוון וברומא מלווה השינוי בתיאוריה של המדינה. עלייתן ונפילתן של הדמוקרטיה האתונאית והאימפריה הרומית מלוות בדיונים תיאורטיים וספרותיים על אידיאל המדינה, הפרקטיקה הפוליטית בה ועל מהלכי חקיקה ומדיניות ספציפיים. את החידוש הזה יכירו התלמידים במחצית השנייה דרך קריאת טקסטים מגוונים מן התקופה העוסקים בארגון פוליטי ובגבולותיו.

מגוון הטקסטים והסוגות מתקופה זו מחייבים מגוון גדול בחומר הקריאה. ההדרכה בקריאה

תהיה צמודה יותר בראשית השנה ותתבטא בליווי צמוד של הקריאה בבית המדרש.

בית הספר התיכון למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מבוא: תפקידה של התרבות היוונית כבסיס התרבות המערבית.	3	היכרות עם התפישה של יוון כערש התרבות המערבית.	הא.ל. פישר <u>דברי ימי אירופה</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשכ"ד עמ' 26-21.	הרצאה.	
ממיתוס ללוגוס 1: בריאת העולם ומבנהו במיתולוגיה.	3	היכרות עם עולם המיתולוגיה היוונית.	הסידוס <u>תיאוגוניה</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשט"ז שורות 36-153, 587-1022. פובליוס, <u>אובידיוס מזו מטאמורפוזות</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) 1965 שורות 1-162. <u>בראשית פרקים א'-ד'</u> .	קריאה מודרכת והרצאה.	
ממיתוס ללוגוס 2: הרמוניה אלוהית והפרתה אצל הומרוס.	3	היכרות עם ה"איליאדה" ותכפישת האדם והעולם של הומרוס.	הומרוס <u>איליאדה</u> (תל אביב: עם עובד 2002) שירים 1,2,3,4,20,24.	קריאה מודרכת וניתוח של הטקסט בכיתה.	
מושג הלוגוס ותחומיו 1: (שיעור מורה אורח - שי זקס) הפרה-סוקראטיים.	3	היכרות עם מושג הלוגוס כיוון העתיקה ותיאור התחומים שבהם הוא מתבטא.	הפרגמנטים של הרקליטוס ופרמנידס.	קריאה מודרכת וניתוח של הטקסט בכיתה והרצאה.	
מושג הלוגוס ותחומיו 2: (שיעור מורה אורח - שי זקס) אפלטון ואריסטו	6	היכרות עם מושג הלוגוס כיוון העתיקה ותיאור התחומים שבהם הוא מתבטא.	אפלטון "הפוליטאה" מתוך <u>כתבי אפלטון</u> כרך ב' בתרגום י. ליבס (ירושלים: שוקן) 1979 ספר ו'. אריסטו <u>המטאפיסיקה ספר א'</u> (ירושלים: מאגנס) עמ' 18 - 3.	קריאה מודרכת, הרצאה ודיון.	
מושג הלוגוס ותחומיו 3: המדע היווני (הרצאת אורח - ד"ר רז חן-מוריס, זאב קרקובר או פול גלוק).	3	בחינת ההשלכות של מושג הלוגוס בתחומי המדע.	אפלטון "טימאוס" מתוך <u>כתבי אפלטון</u> כרך ג' בתרגום י. ליבס (ירושלים: שוקן) 1979 עמ' 531, 558-563. לוקרציוס <u>על טבע היקום</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשכ"ב עמ' 27-29, 179-201.	הרצאה בליווי מצגת וקריאה מודרכת.	
מושג הלוגוס ותחומיו 4: המוסיקה היוונית (הרצאת אורח - ד"ר מיכאל קלינגהופר או חנן פיינשטיין)	3	היכרות עם הסולמות היווניים ומושג ההרמוניה.		הרצאה בליווי הדגמות מוסיקליות.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מושג הלוגוס ותחומיו 5: המתמטיקה היוונית (הרצאת אורח ד"ר רז חן-מוריס, ברנד סרינג או פול גלוק)	3	היכרות עם תפישת העולם של פיתגורס ועם הגיאומטריה האוקלידית.	תלמי "המערכה המתמטית" מתוך המחשבה הפייסקאלית בהתהוותה (ירושלים: מוסד ביאליק) 1972, עמ' 120-127. אריסטו הפיסיקה (ירושלים: מאגנס) ספר ב', פרק ב'. Euclid Elements book I: 1-4, book V: 1, book VII: def.	הרצאה בליווי מצגת וקריאה מודרכת.	
מושג הלוגוס ותחומיו 6: הלוגוס באדם - האתיקה.	3	היכרות עם ודיון בתפיסה הקלאסית של האתיקה אצל אפלטון ואריסטו.	אפלטון "קריטון" מתוך חייו ומותו של סוקרטס תרגום: שמעון בזגלו (תל אביב: משכל) 2001. אריסטו אתיקה: מהדורת ניקומאכוס (ירושלים: שוקן) 1985 ספר א'.	דיון.	תרגיל א - תיאור כאורך של שני עמודים של המעבר ממימיתוס ללוגוס בתחום אחד של ההגות היוונית.
מושג הלוגוס ותחומיו 7: האסתטיקה הקלאסית (הרצאת אורח - אורן מגדל)	3	היכרות עם מושגי היסוד של הסדר והיופי הקלאסי דרך הארכיטקטורה.	ויטרביוס על אודות האדריכלות קטעים	הרצאה בליווי שקופיות	
שבירת הלוגוס: הטרגדיה היוונית.	3	דיון בטרגדיה היוונית, בעקרונותיה ובתפקידה החברתי.	סופוקלס אנטיגונה תרגום ט. כרמי (תל אביב: דביר) 1970. אריסטו הפואטיקה (ירושלים: תשס"ג, ספר ו).	קריאה מודרכת ודיון.	
סיום מחצית א': משוב וסיכום	6	סיכום המושג ודיון בחשיבותו והשפעתו.	אלכסנדר פוקס אתונה בימי גדולתה (ירושלים: מוסד ביאליק) 1984, עמ' 175-103.	דיון.	מבחן א - הגדרת מושגים ושתי שאלות בקיאות.
מושג המדינה 1: תולדות עיר המדינה והדמוקרטיה	6	הכרת התפתחותן ההיסטורית ומאפייניהן של ערי המדינה היווניות והדמוקרטיה האתונאית.	אלכסנדר פוקס אתונה בימי גדולתה (ירושלים: מוסד ביאליק) 1984, עמ' 66-9.	הרצאה.	
מושג המדינה 2: הלוגוס החברתי המושלם.	6	הכרת מושג המדינה ביוון. דיון בהבדלים בין המשטרים ובשאלת המדינה האידיאלית.	אפלטון "הפוליטיאה" מתוך כתבי אפלטון כרך ב' בתרגום י. ליבס (ירושלים: שוקן) 1979 ספר ה'. אריסטו הפוליטיקה (ירושלים: מאגנס) ספר א' פרקים א'-ג'.	קריאה מודרכת ודיון.	
המדינה היוונית: אתונה וספרטה	3	השוואה בין שני סוגים של מדינה	הרודוטוס היסטוריה (תל-אביב: כפירוס) 1998 עמ' 8-10, 347-355. תוקידידס תולדות מלחמת הפלופונס (ירושלים: מוסד ביאליק) תשי"ט, עמ' 13-3, 66-71, 88-103.	הרצאה ודיון.	תרגיל ב - תרגיל של שני עמודים על הדומה והשונה בין הדמוקרטיה האתונאית והישראלית או תרגיל של שני עמודים המשווה צורות משטר שונות לפי אפלטון ואריסטו.

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מושג המדינה 3: הקוסמופוליס - מדינת העולם:	3	הכרת האידיאל של אלכסנדר מוקדון, ההלניזם כבסיס לתרבות העולמית.	Isocrates "To Philipus" in http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Isoc.+5+1		
מושג המדינה 4: סיכום - מדוע נכשלה עיר המדינה כיוון.	3	דיון היסטורי בעלייתו של מוקדון ובירידת ערי המדינה.	ד. גולן <u>תולדות העולם ההלניסטי</u> (ירושלים: מאגנס) 1987 עמ' 3-57.	דיון.	
סיור לבית שאן או לציפורי.	יום סיור	הכרה חווייתית של עיר שדה הלניסטית רומית.		סיור מודרך ותרגיל בשטח.	
המדינה המושלמת 1 - עלייתה של הרפובליקה הרומית	6	הכרת עיר המדינה המופתית - רומא. היכרות עם המשטר הרומאי ומוסדותיו.	טקיטוס <u>דברי הימים</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשכ"ה עמ' 3-5. פוליביוס <u>היסטוריה</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשנ"א עמ' 399-445. קיקרו <u>כתבי קיקרו</u> (ירושלים: מוסד ביאליק, תשמ"ו) נאום הראשון נגד קטילינה, עמ' 30-44.	קריאה מודרכת והרצאה.	
המדינה המושלמת 2 - נפילתה של הרפובליקה הרומית	3	הסיבות לנפילת הרפובליקה הרומית	<u>סלוסטיוס קאטילינא</u> , יוגורטא: קטעים מדברי <u>הימים</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשכ"ו, עמ' 71-135.	קריאה מודרכת והרצאה.	
המדינה המושלמת 3 - קיסר ובעיותיה.	3	הכרת אישיותו של קיסר ובעיותיה.	פלוטרכוס <u>חיי אישים</u> - רומא (ירושלים: מוסד ביאליק) תשל"א עמ' 371-389.	משפט בניהול התלמידים בכיתה.	
הקרנת הסרט "גלדיאטור"	3			צפיה מודרכת.	
מדינת העולם (הקוסמופוליס) והאימפריה הרומית 1: הזיהוי בין המדינה והעולם	6	דיון משווה בשתי אימפריות - היוונית של אלכסנדר והרומית. הכרת המושגים של "עולם נושכ" ו"שלום רומאי".	פלוטרכוס <u>חיי אישים</u> - יוון (ירושלים: מוסד ביאליק) תשל"א עמ' 475 - 415. ורגיליוס <u>איניאס</u> (ירושלים: מוסד ביאליק) תשכ"ב, ספר שישי.	קריאה מודרכת והרצאה.	
מדינת העולם והאימפריה הרומית 2: האידיאל ושברו.	3	סיכום. דיון בשאלה: האם מדינת העולם היא אידיאל?	מ. יורסנר <u>זכרונות אדריאנוס</u> (תל-אביב: זמורה, ביתן) 1987 קטעים.	הרצאה ודיון.	
מורשת העולם הקלאסי: דיון מסכם	3			דיון.	מבחן כ - שאלת חיבור על הרפובליקה הרומית, הגדרת מושגים, ניתוח טקסט שלא נלמד.

חלק ג - בני אברהם

כיתה יא, 6 שעות שבועיות לאורך מחצית א, סה"כ 90 שעות + שני ימי סיור.

מטרתו של חלק זה היא להציע בפני התלמידים היכרות עם קוים מרכזיים בהתפתחותן של "דתות הספר" המונותיאיסטיות בעת העתיקה המאוחרת. שאיפתנו היא לאפשר לתלמידים להבין את הקשרים ההדדיים בין היהדות, הנצרות והאסלאם באותה תקופה, מבלי לוותר על העמקה (במגבלות מסגרת הזמן) בכל אחת מן המסורות. היחידה מחולקת לשני נושאים ראשיים. הנושא הראשון - "אתונה וירושלים" - מגשר בין היחידה שנלמדה בשנה שעברה ועסקה בתרבות הקלאסית, לבין גלגוליה של אותה תרבות בדתות העת העתיקה המאוחרת, ובפרט בנצרות. הנושא נפתח בהיכרות עם הסינתזה והמתח בין יהדות להלניזם - פילון מצד אחד, ומרד החשמונאים מן הצד השני. שאר השיעורים ביחידה עוסקים בעיקר בתחנות שונות המבטאות בצורות שונות את הפן ההלניסטי בהתפתחותה של הנצרות - ישו בכשורה על פי יוחנן, פאולוס, מרטירים ונזירים. שני שיעורים נוספים עוסקים בתרבות הנוצרית-פגאנית של האימפריה הרומית המאוחרת - ניאו-פלטוניזם מחד ודמותו של אוגוסטינוס מאידך.

הנושא השני - "מהתגלות לפרשנות - הטקסט וגלגוליו בדתות הספר" - עוסק בהתגלמויות שונות של טקסטים ופרשנותם בתרבויות התקופה האמורה. הוא פותח בהתגבשותו של המקרא וראשית מפעל התרגום שלו בתקופת בית שני. אחר כך נערכת היכרות עם כיתות בית שני ובפרט עם כת תלמידי ישו - סביב קריאה בכתבי קומראן והבשורה על פי מתי. אחר כך נערכת היכרות ארוכה ומעמיקה יחסית עם פעילויות טקסטואליות ותוצרים טקסטואליים של חז"ל - מדרש, משנה ותלמוד, ונערכת השוואה בין פרשנות נוצרית ויהודית. סיומו של הנושא נוגע כבר באסלאם הקדום - למידה של סורות נבחרות בקוראן והיכרות עם הפרשנות שלו לחלק מסיפורי המקרא ולפרשנות עליו.

בית הספר התיכון למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
יהדות והלניזם 1: מפגש.	3	היכרות עם המייצג המובהק של המיזוג היהודי-הלניסטי - פילון מאלכסנדריה.	פילון "על בריאת העולם" מתוך כתבים כרך שני, בעריכת סוזן דניאל נטף (ירושלים: מוסד ביאליק) עמ' 62-15.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט ודיון.	
יהדות והלניזם 2: משבר.	3	היכרות עם מרד החשמונאים כמשבר בין יהדות להלניזם.	"ספר מקבים א" הספרים החיצוניים בעריכת אברהם כהנא (ירושלים: בית הלל) פרקים א-ו. "ספר מקבים ב" שם פרקים ג-ט.	דיון.	
יהדות והלניזם 3: הנצרות כמיזוג של יהדות והלניזם.	3	היכרות עם התפיסה הנוצרית של ישו כהתגשמות הלוגוס. היכרות ראשונה עם הברית החדשה.	הברית החדשה בשורה על פי יוחנן. ז'. ואלה הנצרות הקדומה (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה) תשס"ו, עמ' 36-65.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט ודיון.	
הנצרות מירושלים לאתונה 1: משנתו של פאולוס	6	היכרות עם דמותו של פאולוס ועיקרי משנתו: ההבחנה בין בשר ורוח, חוק ורוח, אמונה ומעשה. ביטול המצוות בנצרות הראשיתית.	הברית החדשה מעשי השליחים ט, י"ג- כ"ח. הברית החדשה האיגרת אל הרומאים.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט ודיון.	
רומא מאתונה לירושלים: האימפריה הרומית מאוגוסטוס עד קונסטנטינוס (שיעור מורה אורח- ד"ר יורם בק)	3	היכרות עם תולדות האימפריה הרומית מהמאה הראשונה עד למאה הרביעית.	מ. עמית, תולדות הקיסרות הרומית, ירושלים תשס"ב עמ' 376-359, 596-614, 858-825.	הרצאה.	
ההלניזם הפגאני המאוחר. (שיעור מורה אורח - שי זקס)	3	היכרות עם העולם המחשבתי של הפגאניות המאוחרת - הפילוסופיה הניאופלאטונית.	פורפיריוס "חיי פלוטינוס" בתוך פלוטינוס, אנאדות, תרגום נ. שפיגל, (ירושלים: מוסד ביאליק) 1978-1981, עמודים 171-196. פלוטינוס "אנאדות" שם, 1.6 על היפה, 4.8 על ירידת הנפש אל הגוף, 6.9 על הטוב או על האחד.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט, הרצאה ודיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
הנצרות מירושלים לאתונה 2: הנצרות המשכילה באימפריה הרומית המאוחרת	6	היכרות עם דמותו של אוגוסטינוס מהיפיו - מאבות הכנסייה החשובים ביותר, ונציג מובהק של ה"נוצרים החדשים" המשכילים מן המעמדות הגבוהים	אוגוסטינוס וידויים (תל-אביב: ידיעות אחרונות) 2003, ספר א פרק 19 עד סוף ספר ב, ספר ד, ספר ז. עמ' 66-44, 108-86, 181-156.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט, הרצאה ודיון.	
היחס לגוף ולסבל: מרטירים וייסורים.	3	היכרות עם מאפיין מרכזי של הנצרות הקדומה - המרטירים וסבל הרדיפות. השוואה בין היחס הנוצרי ליחס היהודי כלפי הסבל.	"ספר מקבים ד" <u>הספרים החיצוניים</u> בעריכת אברהם כהנא (ירושלים: בית הלל). "המרטריון של פרפטואה ופליקיטס" בתוך א. קלינברג רגל החזיר של האח <u>גינפרו</u> (תל אביב: זמורה ביתן) תש"ס, 83-70. <u>ספרי דברים</u> , לב. <u>בבלי תענית</u> יא ע"א. <u>בבלי ברכות</u> ה ע"א-ע"ב.	קריאה מודרכת, ניתוח טקסט ודיון.	תרגיל א - חיבור של עד ארבעה עמודים בנושא: "היחס בין מונותאיזם דתי למוניזם פילוסופי" או "הגוף והנפש אצל נוצרים ויהודים" טקסט עזר לשאלה השניה: <i>הבשר שברוח</i> , דניאל בוירין, עמ' 11-18, 52-39.
סיור למזרי מדבר יהודה: תצפית הר הצופים, נחל פרת ודיר חג'לה.	יום סיור.	היכרות חווייתית עם המזרה הנוצרית העתיקה במדבר יהודה.		סיור מודרך ועבודה עצמית בשטח.	
סיכום הנושא אתונה וירושלים.	3			דיון.	
גבולות ההתגלות 1: חתימת המקרא	6	היכרות עם תהליכים מרכזיים בהתגשותו של המקרא בראשית בית שני ובמהלכו: דמותו של עזרא הסופר, הקריאה בתורה, השתנות הכתב העברי וראשית התרגום.	<u>בראשית</u> א-כה 11. "ספר היובלים" <u>הספרים החיצוניים</u> בעריכת אברהם כהנא (ירושלים: בית הלל) פרקים א-כג. "איגרת אריסטיאס אל פילוקרטס", שם סימנים א-ג, קכא-קכא, רצה-שכב.	השוואת טקסטים ודיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מחלוקות פרשניות 1: יהדות בית שני	6	היכרות עם המחלוקות בין הכיתות השונות ביהדות בית שני - פרושים, צדוקים ואיסיים.	יוסף בן מתתיהו <u>תולדות מלחמת היהודים ברומאים</u> (תל-אביב: מסדה) ספר ב, פרק ח. <u>מגילת הסרכים</u> בעריכת יעקב ליכט (ירושלים: מוסד ביאליק) עמ' 88-105, 180-182. <u>ספר ברית דמשק</u> נמצא ב: http://www.jafi.org.il/education/anthology/hebrew/gate2/H2B-sefer_brit_damesek.html	דיון.	
מחלוקות פרשניות 2: הנצרות הראשיתית כפרשנית של היהדות.	3	היכרות עם התפר בין יהדות לנצרות. היכרות ודיון בתפישתו של ישו היהודי לפי הבשורה על פי מתי על זיקותיה השונות למקרא.	<u>הברית החדשה</u> הבשורה על פי מתי.	דיון והשוואת מקורות.	
אופני פרשנות 1: המדרש - בין פרשנות הכתובים לשימוש בכתובים.	6	היכרות עם טכניקות בסיסיות של מדרש. מדרשי הלכה ומדרשי אגדה.	<u>משנה</u> סנהדרין ח, א-ה. <u>ככלי</u> סנהדרין עב ע"א. <u>ספרי דברים</u> סימן ריח. <u>תוספתא סנהדרין</u> יא, ו. <u>בראשית רבה</u> פרשה א.	לימוד בחברותות ודיון.	
תורה שבעל פה 1: משנה.	3	היכרות עם המשנה דרך לימוד של מסכת ברכות על מאפייניה הצורניים והתכניים. השוואה בין משנה הלכתית למשנה סיפורית.	<u>משנה</u> ברכות.	לימוד בחברותות ודיון.	
תורה שבעל פה 2: תלמוד בבלי.	9	היכרות עם התלמוד. לימוד של כמה סוגיות ממסכת ברכות על תכניהן והטכניקות הפרשניות והדיאלקטיות המצויות בהן.	<u>תלמוד בבלי</u> ברכות יג ע"ב; טו ע"א; יט ע"ב - כ ע"א; כ ע"א; לה ע"א-ע"ב.	לימוד בחברותות ודיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
תורה שבעל פה 3: היחס בין תורה שבכתב לבין תורה שבעל פה.	3	היכרות עם שני המושגים היסודיים בספרות חז"ל על המתח וההשלמה ביניהם.	דף מקורות קצרים הכולל: משנה אבות א, חגיגה א ח. ספרי דברים שו ד"ה דבר אחר, שנא . ספרא בחוקותי ח יב. תלמוד בבלי ברכות ה ע"א, מנחות כט ע"ב. אבות דרבי נתן נוסח א טו ד"ה מה היה. שמות רבה מא, מז.	לימוד בחברותות ודיון.	
אופני פרשנות 2: פרשנות נוצרית לעומת פרשנות יהודית.	3	היכרות עם הפולמוס הפרשני בין יהדות חז"ל לנצרות הקדומה.	יוסטינוס מרטיר דיאלוג עם טריפון היהודי תר. דוד רוקח (ירושלים: מאגנס) תשס"ד, עמ' א- ע.	דיון.	תרגיל ב - תרגיל באורך של 3-4 עמודים בנושא: "מחלוקת פרשנית בין יהודים לנוצרים" או: "סוגיה תלמודית בחתך היסטורי".
סיור לאתרים הקדושים בעיר העתיקה בירושלים.	יום סיור	היכרות עם האתרים הקדושים לשלוש הדתות ומשמעותיהם.		סיור מודרך.	
גבולות ההתגלות 2: הקוראן (שיעור מורה אורח - טל סטרשנוב).	6	היכרות עם הספר המוסלמי ותכניו המרכזיים. עמידה על יחסו כלפי כתבי הקודש האחרים ו"עמי הספר".	הקוראן תרגם אורי רובין (תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב) סורות 1, 4, 5, 7, 27, 97.	הרצאה, קריאה מודרכת ודיון.	
אופני פרשנות 3: קוראן, מדרש ופרשנות באסלאם (שיעור מורה אורח - טל סטרשנוב).	6	היכרות עם הקשרים שבין תכנים יהודיים לתכנים מוסלמיים. עמידה על הזיקה בין סיפורי יוסף במקורות יהודיים ובמקורות מוסלמיים.	הקוראן תרגם אורי רובין (תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב) סורה 12. קטעים מתוך סיפור אדוננו יוסף הצדיק, בתוך: M. S. Bernstein, <i>Stories of Joseph</i> , Detroit 2006 pp. 56-133. קטע מתפסיר ביידאוי, בתוך: H. Gaetje, <i>The Qur'an and its Exegesis</i> , Oxford 1996 pp. 105-116.	הרצאה, קריאה מודרכת ודיון.	
סיכום: סיכום הנושא השני והמחצית ומשוב.	4			דיון.	מבחן כתיבת חיבור עם חומר פתוח (essay) על אחד משלושה נושאים שנלמדו במחצית.

חלק ד - עידן האמונה

כיתה יא, 6 שעות שבועיות לאורך מחצית ב, סה"כ 90 שעות + יום סיור.

מטרתו של חלק זה היא לערוך לתלמידים היכרות עם מאפיינים מרכזיים של המחשבה בעולם המערבי בימי הביניים. הוא מתחיל במקום שבו החלק הקודם מסתיים - האסלאם הקדום - אולם הוא משנה כיוון. הנושא הראשון בחלק זה הוא "עיר האלוהים - דת ומדינה בימי הביניים". הן הנצרות והן האסלאם עוסקות בתקופה זו ביחסים בין סמכות דתית וכוח אלוהי לבין סמכות ארצית וכוח פוליטי. מחד, עוברים ציוויי הדת קודיפיקציה ומקבלים ביטוי בחקיקה ובאופני הסמכות הפוליטיים. מאידך, הופכת הדת הממוסדת למקור סמכות ולגיטימציה למהלכים פוליטיים ומדיניים. שילוב זה מקבל ביטוי ביצירות רבות מן התקופה. הנושא נפתח בעיסוק בהמשכיותה של ה"אימפריה הרומית" כמושג מפתח בימי הביניים גם אחרי חורבן האימפריה המערבית. אחר כך חוזר הדיון ונסב על שאלת דמותו של מוחמד ושאלת הסמכות הדתית של המתים להחליף אותו בזרמים השונים באסלאם. אחר כך עובר הדיון למתח שבין דת ומדינה בנצרות - והתפתחות מושג האכירות כפיתרון למתח הזה. הנושא נחתם בהיכרות עם ממלכות הצלבנים בארץ ישראל.

הנושא השני בחלק זה - "האדם מול העולם בימי הביניים" עורך לתלמידים היכרות עם אופנים שונים שבהם תפס האדם הימי ביניים את העולם ותיאר אותו. יחד עם העיסוק בהירארכיה ארצית, עסקו הוגי ימי הביניים בהירארכיה הקוסמית והאונטולוגית. נושא זה יכלול בתוכו התייחסות למושגי יסוד בפילוסופיה של ימי הביניים ביהדות, בנצרות ובאסלאם ונגיעה במיסטיקה כפי שהיא באה לידי ביטוי במקורות נוצריים, יהודיים ומוסלמיים. אחר כך יכירו התלמידים את ביטויי האמנותיים של הסדר הקוסמי כאדריכלות של ימי הביניים ובאמנות חזותית. הנושא נחתם בהיכרות עם הקוסמולוגיה של ימי הביניים דרך יצירותיהם של אבן גבירול ודנטה, ובהיכרות קצרה עם המדע בימי הביניים.

בית הספר התיכון למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
המדינה הנוצרית 1: מבוא לאירופה הקתולית	6	היכרות עם התהליכים ההיסטוריים המרכזיים: חורבן האימפריה הרומית המערבית, בניית כוחה של האפיפיורות, מאבק האינווסטיטורה.	<u>מתפללים</u> , לוחמים ועמלים תירגמה וערכה: עליזה ג'יניאו (תל-אביב: הדר) 1977 כרך א' עמ' 156-180.	הרצאה, קריאה מודרכת ודיון.	
המדינה הנוצרית 2: האבירות.	3	היכרות עם מוסד האבירות הנוצרי כמאפיין מרכזי של הזיקה בין הדת הנוצרית למוסדות המדינה של ימי הביניים.	מרק בלוך <u>החברה הפיאודלית</u> (ירושלים: מאגנס) תשמ"ח עמ' 303. ג'הון מסליסבורי "חובות האביר" מתוך <u>מתפללים</u> , לוחמים ועמלים תירגמה וערכה: עליזה ג'יניאו (תל-אביב: הדר) 1977 עמ' 262.	דיון.	
המדינה הנוצרית 3: ביזנטיון	3	היכרות עם הקיסרות הביזנטית ועם החותם שטבעה על העולם הנוצרי.	Cyril Mango <u>The Oxford History of Byzantium</u> (Oxford, OUP) 2002, pp. 1-19.	הרצאה, קריאה מודרכת ודיון.	
דת ומדינה באסלאם 1: מורה אורח - טל סטרשנוב.)	6	היכרות עם דמותו של מוחמד כפי שהיא מתוארת בקוראן ובספרות הביוגרפית.	אבן השאם חיי מוחמד תרגום י. י. ריבלין (תל אביב: מצפה) תרצ"ב עמ' 6-10, 79-92, 134-142, 235-238.	קריאה מודרכת ודיון.	
דת ומדינה באסלאם 2: האסלאם וכיבושיו.	3	היכרות עם התהליך ההיסטורי שבו כבשו הערבים תוך כמאה שנים שטחים מהודו ועד ספרד.	כל זוג מקבל מקבץ עמודים מתוך: נחמיה לבציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון הלר <u>האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת</u> (תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה) 2008 כרך א' עמ' 179-189, 198-209, 214-220, 221-235, כרך ב עמ' 173-229.	עבודה עצמית בזוגות בכיתה, דיון.	תרגיל - שלושה עמודים: השוואה של אספקט מסוים בין מוחמד למייסד דת אחרת (ישו, פאולוס, אברהם, משה, בודהא...)
דת ומדינה באסלאם 3: מוחמד והח'ליפות (שיעור מורה אורח - טל סטרשנוב.)	3	היכרות עם המתח שבין סמכות דתית לסמכות פוליטית אצל יורשי מוחמד.	אלמוארדי "על שאלת האימאמיות" בתוך <u>תולדות המחשבה המדינית</u> (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה) 2001, עמ' 246-268.	הרצאה ודיון.	
כיתות באסלאם	3	היכרות עם החלוקה בין סונה לשיעה, עם הזרם השיעי תוך דיון בתמורות בשיעה במאה ה-20.		הרצאה.	
מיסוד ואמונה 1: ההלכה באסלאם	3	דיון ביחס השריעה לשלטון הפוליטי תוך שימוש במתח שבין כוונה למיסוד בתפילה.	אלע'זאלי <u>החייאת מדעי הדת</u> קטעים.	הרצאה ודיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מיסוד ואמונה 2: התפתחות ההלכה ביהדות.	3	היכרות עם סוגיות מרכזיות לגבי מעמד ההלכה תוך שימוש במתח שבין כוונה למיסוד בתפילה.	הרמב"ם <u>משנה תורה</u> הלכות תפילה.	ניתוח השוואתי של טקסטים ודיון.	
מיסוד ואמונה 3: המזורה המערבית.	3	היכרות עם מיסודו של מוסד המזירות במערב והקמת המסדרים המיריים על תקנוניהם.	<u>מתפללים</u> , <u>לוחמים ועמלים</u> תירגמה וערכה: עליזה גייניאו (תל-אביב: הדר) 1977 כרך א' קטעים.	הרצאה ודיון.	
כיבוש כמצווה דתית: מסעי הצלב וממלכת ירושלים.	3	היכרות עם תנועת מסעי הצלב ועם המדינה הנוצרית החדשה שהוקמה בארץ ישראל במאה ה-12.	אמברואז <u>סיפור הקורות של המלחמה הקדושה</u> : שירת מסעו של ריצ'רד לב הארי לארץ-ישראל מבוא ותרגום עירא כהנמן (ירושלים: יד יצחק בן-צבי) 2005 קטעים.	דיון.	
סיור לאתרים צלבניים בצפון הארץ: עכו ויחיעם	יום סיור	היכרות עם שרידיה של הממלכה הצלבנית בארץ ישראל.		סיור לימודי מודרך.	
סיכום הנושא הראשון.	3			דיון.	
אונטולוגיה 1: על קיום האל, הרוע וההשגחה (שיעור מורה אורח - גדי איתי).	6	היכרות עם מושגים מרכזיים ושאלות מרכזיות בפילוסופיה של ימי הביניים -השגחה, הצדקת האל ותארי, קיום הרוע.	אלפאראבי, דעותיהם של אנשי העיר המעולה (תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב) 2007 קטעים. רמב"ם <u>מורה נבוכים</u> ג, יז-יח; ג, יב. אנסלם הקדוש "על קיומו ההכרחי של האל" מתוך <u>מפארמנידס עד הוגי ימינו</u> : מקראה באונטולוגיה (ירושלים: מאגנס) תשל"ה עמ' 131-133.	קריאה מודרכת ודיון.	
אונטולוגיה 2: דטרמיניזם וחירות (שיעור מורה אורח - גדי איתי או ליאורה הררי).	6	היכרות עם אופן הטיעון וההתפלספות בשיא ימי הביניים על שאלת הגזירה הקדומה.	רמב"ם <u>משנה תורה</u> ה, א-ה. ר' חסדאי קרשקש <u>אור ה' מאמר ב'</u> , כלל ה', פרקים ראשון, שני ושלישי. Thomas Aquinas <u>Contra Gentiles</u> part I cc. 65, 83, 85.	קריאה מודרכת ודיון.	
אדם ועולם באמנות 1: אדריכלות ימיה"ב (שיעור מורה אורח - אורן מגדל).	3	היכרות עם סגנונות האדריכלות של העולם הנוצרי והמוסלמי כביטוי של עמדת האדם מול העולם והאל.		הרצאה מלווה במצגת.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מבנה האלוהות: מיסטיקה.	6	היכרות עם מבעים מיסטיים ביהדות, בנצרות ובאסלאם ודיון השוואתי ביניהם.	פסוודו דיוניסיוס "התאולוגיה המיסטית" תרגום י. ליבס מתוך <u>קשת החדשה</u> גליון 15, אביב 2006, עמ' 148-154. <u>ספר הזוהר</u> , "סבא דמשפטים". ש. סבירי הסופים: <u>אנתולוגיה</u> (תל אביב: מפה) 2008 חלקים 2 ו-6.	קריאה מודרכת ודיון.	
אדם ועולם באמנות 2: אמנות ימיה"ב (שיעור מורה אורח - אורן מגדל).	6	היכרות עם מאפיינים מרכזיים של אמנות ימי הביניים, וגם עם היחס האמביוולנטי כלפי האמנות הפיגוראטיבית.		הרצאות מלווה במצגת.	עבודה - חמישה עמודים על אחד משני נושאים: "השוואה בין פילוסופיה למיסטיקה ביחס לרעיון מסוים" או "השוואה בין ייצוג חזותי לייצוג טקסטואלי של אותו אירוע"
קוסמולוגיה בספרות 1: כתר מלכות (שיעור מורה אורח - גיל אמויאל).	6	היכרות עם יצירת מופת עברית מימי הביניים הגבוהים.	שלמה אבן גבירול <u>כתר מלכות</u> (תל אביב: אוניברסיטת תל אביב) תשס"ו.	קריאה ודיון.	
קוסמולוגיה בספרות 2: הקומדיה האלוהית (שיעור מורה אורח - אורן מגדל).	6	היכרות עם יצירת מופת מימי הביניים הגבוהים.	דנטה אליגיירי "הקומדיה האלהית" תר. זאב ז'בוטינסקי מתוך <u>כתבים</u> (ירושלים: ערי ז'בוטינסקי) תשי"ח, עמ' סו-קכט. דנטה אליגיירי <u>הקומדיה האלהית</u> תר. א. סתיו (תל אביב: הקיבוץ המאוחד) תשס"ח, קטעים וגם תר. עמנואל אולסוונגר (ירושלים: תרשיש) תשי"ד, קטעים.	קריאה ודיון.	
המדע בימי הביניים (שיעור מורה אורח - ברנד סרינג).	6	היכרות עם ההתפתחויות העיקריות במדע ימי הביניים.		הרצאה.	
סיכום	3				מבחן על טקסט unseen

חלק ה - עליית האדם

כיתה יב, 6 שעות שבועיות במשך מחצית א, סה"כ 90 שעות + שני חצאי יום סיור וחצי יום סיור וירטואלי.

חלק זה מכסה את התקופה מהרנסנס ועד הבארוק (בערך 1350-1750). בשנים אלו עוברת התרבות המערבית שינויים מרחיקי לכת. מתרחש מהפך בפני החינוך וההשכלה המקבל ביטוי גם באמנות. לפי התפיסה החדשה של הלימוד ההומניסטי (*studia humanitatis*) שנוצרה כפירנצה של המאה ה-15 על האדם להיות בעל השכלה רחבה ככל האפשר המשלבת יכולות תיאורטיות במדעי הרוח ובמדעים ויכולות מעשיות. תוכנית זו שוכללה בתקופות הבארוק באקדמיות למדעים ולאמנות, עם הכנסתם לקוריקולום הלימודי של תחומים חדשים וכלים ביקורתיים המבוססים על ראייה מדויקת יותר של העולם הסובב ועל הבנה טובה יותר של תופעות הטבע. כתוצאה מכך האדם, יכולותיו, רצונותיו וכוחותיו הופכים להיות מרכזיים. גבולות עולמו של האדם - התחום בו הוא יכול לשלוט ואותו הוא יכול להכיר, לנבא ולהסביר בכוחותיו - גדל לאין שיעור. כתוצאה מכך, שני הנושאים העיקריים המאפיינים את התקופות האלו הם: ההומניזם החדש - עליית ערך האדם, והרחבת הגבולות הפיזיים והמדעיים של העולם המוכר.

בבסיס חלק זה עומדות שתי שאלות יסוד שליוו את האדם המשכיל מתקופת הרנסנס ואילך:

1. האם ניתן להגיע לחקר 'האמת' בכלים ביקורתיים ומתוך התבונה הטבועה באדם?
2. מהם גבולות יכולתה של החברה האנושית בעידן של הרחבת הגבולות הפיזיים והמדעיים?
הרחבת הגבולות הפיזיים של 'העולם המוכר', ממסעו של מרקו פולו לסין בראשית הרנסנס דרך גילוי אמריקה ועד לפתיחתם של ערוצי מסחר ימיים למזרח הרחוק, לצד הגילויים של המהפכה המדעית במאות ה-17 וה-18, הגדירו מחדש את תפיסת 'המרחב' של האדם בתקופה המודרנית המוקדמת. האדם החדש לא הסתפק בלימוד תופעות הטבע הסובבות אותו, אלא ניסה לבדוק מהם גבולות יכולתה של החברה האנושית להתפתח ולחרוג מבחינה כלכלית, חברתית ואנושית אל מעבר לעיר ולמדינה שלה. התפיסה הביקורתית של המציאות הביאה אותו לבדוק את מרכיבי היסוד של המדינה: צורת השלטון, החוקים ואושרם של התושבים. בחינה זו התבססה על הרעיון שניתן ליצור אנושות טובה יותר.

בית הספר התיכון למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
משבר סוף ימי הביניים: המוות השחור ומשבר האמונה.	3	היכרות עם המגפה של המאה ה-14 והשפעות השחיתות הכנסייתית.	ג'ובאני בוקאצ'ו <u>דקאמרון</u> תרגום מאיטלקית: גאיו שילוני (ירושלים: כרמל) 2000, עמ' 29-45, 70-76.	הרצאה ודיון.	
ההומניזם החדש ברנסאנס.	3	היכרות עם המרכיב הרעיוני וההיסטורי בבסיס הרנסאנס.	פיקו דלה מירנדולה "נאום על כבוד האדם" (ירושלים: כרמל) תשנ"א. <i>Vergerius De Ingenius Moribus</i>	דיון וניתוח טקסט.	
רקע היסטורי: המצב המדיני באיטליה ושיקום ההשכלה.	3	היכרות עם המצב ההיסטורי שאפשר את התפתחות הרנסאנס.	בנימין ארכל <u>הרנסנס האיטלקי</u> משהב"ט 2000, עמ' 10-36.	הרצאה.	
הרנסאנס באמנות הפלסטית: הניאו-קלאסיקה ושובה של האסתטיקה (שיעור מורה אורח - אורן מגדל)	6	היכרות עם יצירות אמנות ואמנים מרכזיים ברנסאנס האיטלקי.	אלברטי "על הציור" מתוך פרקים <u>בתיאוריה של אמנות הרנסאנס והכארוק</u> בעריכת משה כרש (ירושלים: מאגנס תשמ"ט) עמ' 71-92.	הרצאה ועבודה בקבוצות על ניתוח יצירה.	
סיור וירטואלי באיטליה של הרנסאנס (שיעור במעבדת מחשבים)	חצי יום	היכרות עם השינויים המפליגים שעזברות ערי איטליה ברנסאנס.		התלמידים יכינו, באמצעות האינטרנט ומדריכי טיולים, סיור וירטואלי באתרי הרנסאנס באחת מערי איטליה (פירנצה, רומא, ונציה...)	
הרפורמציה 1: כתבי הקודש נפתחים לכל אדם.	6	היכרות עם הרפורמציה בהיבטיה הרעיוניים.	מרטין לותר "95 התזות" ו"על חירות האדם הנוצרי" מתוך <u>ארכעה חיבורים תיאולוגיים</u> תרגום: רן כהן, הוצאות רמות תל אביב עמ' 17-24, 169-196.	קריאה ודיון.	תרגיל - ניתוח רעיוני ואמנותי באורך 2 עמודים של ציור או תחריט מהמאות הט"ו-ט"ז על נושא תנ"כי.
הרפורמציה 2: מלחמות הדת באירופה.	3	היכרות עם הרפורמציה ורפורמציית הנגד בהיבטיה ההיסטוריים.	מירי אליאב-פלדון <u>הרפורמציה הפרוטסטנטית</u> משהב"ט 1997 עמ' 63-102.	הרצאה.	
מדינה במידת אנוש 1: המדינה וצרכי האדם.	3	היכרות עם הגותו הפוליטית של מקיאולי.	מקיאולי <u>הנסיך מרכז שלם</u> 2003 פרקים ט"ו-כ"ה. ישעיהו ברלין "על מקוריותו של מקיאבלי" מתוך <u>נגד הזרם</u> תרגום: אהרן אמיר, עם עובד 1986.	דיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
מדינה במידת אנוש 2: רעיון האוטופיה.	3	היכרות עם תפישת האוטופיה של מור.	תומס מורוס <u>אוטופיה</u> (מרחביה: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר) 1946, ספר II פרק א-ד.	דיון.	
מדינה במידת אנוש 3: המדינה כביטוי של רציונאליות.	3	היכרות עם ההתפתחות בהגות המדינית הרואה למדינה תפקיד של קידום האדם.	תומס הובס <u>לווייתן</u> פרקים י"ג-י"ח. שפינוזה <u>מאמר תיאולוגי-מדיני</u> פרקים ט"ז-י"ח.	דיון.	
רוח האדם 1: ספרות המאה ה"ז והי"ז.	6	היכרות עם יצירה המשקפת את ההומניזם ומשבר הדוגמות הישנות.	סרוונאטס <u>דון קיחוטה</u> תרגום: ביאטריס ולואיס לנדאו, (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד) תשנ"ה כרך א עמ' 9-105, כרך ב עמ' 5-8, 411-416.	הרצאות תלמידים ודיון.	רפרטים קצרים של 10-15 דקות של התלמידים על יצירה ספרותית רלוונטית משל שייקספיר, מולייר, רבלה או מילטון.
רוח האדם 2: המוסיקה של הבארוק (שיעור מורה אורח - ד"ר מיכאל קלינגהופר)	3	היכרות עם השינויים המוסיקליים בבארוק ועם מאפייני המוסיקה בתקופה זו.		הרצאה עם הדגמות מוסיקליות.	
רוח האדם 3: האמנות והארכיטקטורה בבארוק (שיעור מורה אורח - אורן מגדל)	6	היכרות עם המאפיינים העיקריים של הציור והפיסול בבארוק ושל הארכיטקטורה בתקופה זו.		הרצאה בליווי מצגת.	
סיור במוזיאון ישראל: תצוגת יצירות מן הרנסאנס והבארוק.	חצי יום			סיור מודרך ועבודה עצמית בקבוצות.	
כוחה של התבונה 1: עלייתה של הספקנות החדשה.	3	היכרות עם הספקנות החדשה וביקורת האמונה הטפלה.	ארסטמוס <u>שבחי הסכלות</u> ספרית הפועלים תשכ"ו, קטעים. מישל דה-מונטיין "על נוקדנותם של המורים" ו"על הקניבלים" ו"מצוות אלוה יש לשפוט בדרך מפוכחת" מתוך <u>המסות</u> שוקן 2007 עמ' 171-183, 247-263.	דיון.	
סיכום החלק הראשון: עלייתו של האדם.	3	סיכום		דיון.	
גילוי העולם 1: גילוי אמריקה.	3	הכרות עם המניעים והשינוי בתפישת העולם בעקבות גילוי אמריקה.	מכתבו של קולומבוס מ 15 בכברואר 1493.	קריאה ועבודה עצמית על פענוח מפות עתיקות מאוסף הספרייה הלאומית.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
גילוי העולם 2: אופקים נפתחים בספרות.	3	הכרות עם הייצוג הספרותי של התרחבות העולם.	כל תלמיד יבחר לקרוא אחד משני הספרים: דניאל דפו <u>רובינזון קרוזו</u> או ג'ונתן סוויפט <u>מסעות גוליבר</u>	דיון.	
גילוי היקום 1: המהפכה הקופרניקאית (שיעור מורה אורח - ברנד סרינג)	6	הכרות עם המהפכה ההליוצנטרית באסטרונומיה.	קטעים של ניקולאוס קופרניקוס ויוהאן קפלר <u>בהמחשבה הפיסיקאלית בהתהוותה בעריכת שמואל סמבורסקי, מוסד ביאליק תשמ"ז עמ' 188-197, 215-222</u>	הרצאה ותצפית אסטרונומית.	
גילוי היקום 2: עליית המדע הניסויי (הרצאת מורה אורח - זאב קרקובר).	3	הכרות עם התפיסה הגלילאית של המדע.	קטעים מאת פראנסיס בייקון וגלילאו גליליי מתוך <u>המחשבה הפיסיקאלית בהתהוותה בעריכת שמואל סמבורסקי, מוסד ביאליק תשמ"ז עמ' 210-214, 223-243</u> .	הרצאה והתנסות באחד מניסויי של גלילאו.	
גילוי היקום 3: המדע החדש וחוקי הטבע (הרצאת מורה אורח - ברנד סרינג).	3	הכרות עם חוקי ניוטון והרעיון של מתמטיזציה של הטבע.	קטעים מאת אייזק ניוטון מתוך <u>המחשבה הפיסיקאלית בהתהוותה בעריכת שמואל סמבורסקי, מוסד ביאליק תשמ"ז עמ' 210-214, 223-243</u> .	הרצאה.	
סיור למוזיאון המדע.	חצי יום	התנסות וצפייה בתגליות הגדולות של המדע החדש.		סיור מודרך.	
כוחה של התבונה 2: המסורת הרציונליסטית.	6	היכרות עם הרעיונות הפילוסופיים הרציונליסטיים העיקריים	דקארט <u>על המיתודה</u> חלקים א'-ד' עמ' 1-48. שפינוזה <u>מאמר על תיקון השכל</u> עמ' 3-17.	דיון.	עבודת חקר - עבודה של שבעה עמודים על אספקט אחד של התקופה עפ"י בחירת התלמיד ובתיאום עם המורה.
כוונת האדם והשפעתה על האלוהות 1: קבלת האר"י (שיעור מורה אורח).	3	הכרות עם קבלת האר"י ורעיון הקבלה המעשית.	יורם יעקבסון <u>מקבלת האר"י עד לחסידות</u> (תל-אביב: משהב"ט) 1988 עמ' 25-58.	הרצאה ודיון.	
כוונת האדם והשפעתה על האלוהות 2: השבתאות וראשית החסידות. (שיעור מורה אורח)	3		סיפורי הבעש"ט.	הרצאה ודיון.	
סיכום הנושא השני: גילוי העולם.	3			דיון.	

חלק ו - עידן הקידמה

כיתה יב, 6 שעות שבועיות לאורך מחצית ב, סה"כ 90 שעות + .

- מאה וחמישים השנים שבין 1750 לבין 1900, השנים אותן מכסה חלק זה, היו שנים של התקדמות מהירה. תקופה זו מתאפיינת בשיאים חיוביים ושליילים בתחומים רבים:
- התפשטות הדמוקרטיה הליברלית ושחרורם של רבים מדיכוי וניצול, במקביל לעלייתם של רעיונות פוליטיים נצלניים ורעיונות בעלי פוטנציאל רחני (שיתמש במאה ה-20).
- מהפכה תעשייתית והתפתחות מדעית חובקת עולם המשפרת את אפשרויות החיים ואיכותם, אך בה בעת גם יוצרת ניכור, פערים כלכליים ושאלות מוסריות המערערים את ההבטחה הגלומה בהם.
- חשיפה הולכת וגוברת של שכבות רחבות לתרבות, מול סכנה של רדידות תרבותית.
- קירוב רעיוני בין עמים ותרבויות, לצד לאומנות קיצונית.
- אנו נתמקד בלימוד שני נושאי רחב מרכזיים בתקופה. הראשון הוא רעיון הקידמה והנאורות - התקווה והשאיפה לשיפור מצבו של המין האנושי בכל תחומי חייו תוך הסתמכות על כוחות התבונה האנושית. רעיון זה מקבל במאה ה-19 גוון אוטופי וטכנולוגי. האנושות נתפשת כקרובה להגיע לשיא - למצב שבו הכרתנו את העולם מושלמת, בו אנו שולטים בעולם הטבעי ושבו העולם האנושי חף מניצול ועוול. רעיון הקידמה מבטא את השאיפה לאופק אוטופי ואת המחשבה שאופק כזה הוא קרוב ובר השגה באמצעות מהפכה, שיפור טכנולוגי, השכלה, שחרור של עמים וקבוצות או שילוב כלשהו בין דברים אלה.
- הרעיון השני אותו נבחן הוא עליית האינדיבידואל. בתקופה זו משתכללת תפישתו של הפרט האנושי והוא נתפש כ"אטום" מכונן של הסדר החברתי וכמוקד של זכויות פוליטיות וקבלת החלטות. במקביל מתעשרת התפישה של הפרט והוא נתפש כבעל מורכבות רגשית ודינאמיקה פנימית. עולם פנימי זה נמצא במתח הולך ועולה עם הסדר החברתי ומתבטא בספרות, במוסיקה ובאמנות של המאה ה-19 וברעיונות פוליטיים של שחרור, זכויות ושוויון.

בית הספר התיכון למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
הנאורות 1: מבוא היסטורי.	3	היכרות עם המצב המדיני והפוליטי באירופה באמצע המאה הי"ח.		הרצאה.	
הנאורות 2: הגדרות.	3	היכרות עם הרעיונות המרכזיים של הנאורות: השכלה לכל, חשיבה עצמאית, רציונאליות, אוטונומיה.	ויקו <u>המדע החדש</u> מכוון שלם, 2005, קטעים. משה מנדלסון "על השאלה: ההארה מהי?" ועמנואל קאנט "תשובה לשאלה: נאורות מהי?" מתוך <u>הנאורות פרויקט שלא נשלם</u> כעריכת: עזמי בשארה, הקיבוץ המאוחד 1997, עמ' 52-39.	דיון.	
הנאורות 3: היחס לדת.	3	היכרות עם התפישה הביקורתית/רציונאלית של הדת.	וולטייר <u>קאנדיד או: האופטימית</u> תרגם: דורי מנור, ידיעות אחרונות 2006 עמ' 13-36. וולטייר "פואמה על שואת ליסבון" מתוך <u>תרבות באור ההשכלה אוניברסיטה</u> פתוחה 2004, עמ' 96-108.	דיון.	
הנאורות 4: היחס ליהודים.	3	היכרות עם התפישה הסובלנית של היהדות.	לסינג <u>נתן החכם</u> ירושלים: כרמל, 1999 עמ' 96-103. משה מנדלסון <u>ירושלים</u> מוסד ביאליק 1977.	דיון.	
הנאורות 5: האנציקלופדיסטים.	3	הבנת תפישת הידע האנציקלופדיסטית וההיקסמות מן הטכנולוגיה.	ד'אלמבר "שיח פותח", דידרו "אמנות" ו"גרביים" מתוך <u>תרבות באור ההשכלה</u> אוניברסיטה פתוחה 2004, עמ' 310-342.	דיון.	
התקופה הקלאסית במוסיקה. (שיעור מורה אורח - ד"ר מיכאל קלינגהופר או ד"ר יונתן סטופ).	3	היכרות עם המוסיקה הקלאסית בשיאה: האופרה דון ג'ובאני של מוצארט.	לורנצו דה-פונטה <u>דון ג'ובאני</u> נוסח עברי הרי גולומב (רמת-גן: אור-עם) תש"ן. א.ת.א.הופמן "דון ג'ובאני" מתוך <u>סיפורי הופמן</u> תרגמה נילי מירסקי (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד) תש"ן עמ' 178-189.	צפייה מודרכת באופרה.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
לקראת חירות ודמוקרטיה 1: ההוגים המרכזיים.	3	היכרות עם ההוגים העיקריים שהכינו את הקרקע לדמוקרטיה הליברלית.	התלמידים יקראו אחד מ: ג'ון לוק על הממשל המדיני מאנגוס, תשנ"ז, עמ' 1-40, 93-98. מונטסקייה על רוח החוקים מאנגוס 1998, עמ' 43-45, 50-54, 145-157. ז'אן ז'ק רוסו על האמנה החברתית ספר ראשון.	התלמידים יציגו את הטקסט שקראו וייערך דיון.	
לקראת חירות ודמוקרטיה 2: המהפכה האמריקאית.	3	היכרות עם הבסיס הרעיוני והמהלך ההיסטורי של הקמת ארצות הברית.	הכרזת העצמאות והחוקה של ארה"ב מתוך המחשבה המדינית בארה"ב - מקורות ותעודות כרך א' בעריכת י. אריאלי (ירושלים: מוסד ביאליק 1967) עמ' 107-108, 123-134. אלכסיס דה טוקוויל, הדמוקרטיה באמריקה, ירושלים, מוסד ביאליק, קטעים.	הרצאה ודיון.	
לקראת חירות ודמוקרטיה 3: המהפכה הצרפתית.	6	הכרות עם המהלך ההיסטורי של המהפכה הצרפתית.	א.י. הובסבאום תקופת המהפכה - אירופה 1789-1848 הדר 1966 עמ' 33-99.	הרצאה ודיון.	
המכניזציה של הטבע: התפשטות המדע החדש.	6	הבנת ההתפתחויות המרכזיות במדעי הטבע במאות ה-18 וה-19.	צ'רלס דרווין מוצא המינים (ירושלים: מוסד ביאליק תש"ך) עמ' 3-89. דימיטרי מנדלייב מתוך המחשבה הפיסיקאלית הנתהווה בעריכת שמואל סמבורסקי, מוסד ביאליק 1987, עמ' 451-454.	הרצאה.	
קידמה טכנולוגית וכלכלית 1: אדם סמית'.	3	הבנת תפישת השוק החופשי ותוצאותיה לגבי המסחר העולמי.	אדם סמית' עושר העמים האוניברסיטה הפתוחה 1996, עמ' 93-101, 130-137.	דיון.	
קידמה טכנולוגית וכלכלית 2: המהפכה התעשייתית והקולוניאליזם.	3	הכרות עם השינויים הטכנולוגיים שביסוד המהפכה התעשייתית וההתפתחות ההיסטורית במחצית הראשונה של המאה הי"ט.	ת.ס. אשטון המהפכה התעשייתית -1760 1830 האוניברסיטה הפתוחה, 1982, עמ' 53-78, 103-114.	הרצאה ודיון.	
התיאוריות הפוליטיות של העידן התעשייתי 1: סוציאליזם וקומוניזם.	3	היכרות עם המחשבה הקומוניסטית והמטריאליזם ההיסטורי.	קארל מארכס מבחר כתבים פוליטיים (חיפה: ספרית פועלים תשמ"ד) עמ' 136-155, 161-180, 236-253.	דיון.	
התיאוריות הפוליטיות של העידן התעשייתי 2: ליברליזם.	3	היכרות עם הליברליזם התועלתני של מיל.	ג'ון סטיוארט מיל על החירות (ירושלים: מאנגוס תש"ו) פרק א'.	דיון.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
הביקורת על רעיון הקידמה.	3	היכרות עם שורשיה של הביקורת על המודרניזם והקידמה.	ניטשה <u>המדע העליון</u> (ירושלים: שוקן) 1976 קטעים.	קריאה מודרכת ודיון.	
סיכום הנושא הראשון.	3			דיון.	
הרומנטיקה 1: הרעיונות המרכזיים.	3	היכרות עם יסודות התנועה הרומאנטית ורעיונותיה המרכזיים.	יעקב טלמון <u>רומנטיקה ומרי עם עובד</u> 1973, פרק ה'. פרידריך שלגל <u>פראגמנטיים</u> הקיבוץ המאוחד 1982, קטעים. פרידריך שילר <u>על החינוך האסתטי של האדם בסדרת מכתבים</u> הקיבוץ המאוחד, 1986, קטעים.	דיון.	
הרומנטיקה 2: ביטויה בספרות ובשירה.	3	היכרות ודיון ביצירה רומאנטית מרכזית.	גתה <u>ייסורי ורתר הצעיר</u> (ירושלים: כרמל 2000) עמ' 7-35, 89-109. מבחר שירה רומנטית מתורגמת ומקורית של היינה, שלי, ביירון, בלייק ווורדסוורת'.	קריאה מודרכת ודיון.	
הרומנטיקה 3: מוסיקה (שיעור מורה אורח - חנן פיינשטיין).	3	היכרות עם ביטויה של הרומנטיקה במוסיקה.		הרצאת בליווי הדגמות מוסיקליות.	
הרומאן של המאה ה-19 (שיעור מורה אורח - ג'יל אמויאל).	6	חשיפה של התלמידים לרומן בשיאו.	התלמידים יבחרו רומן מוכת מן המאה ה-19. רשימה חלקית של סופרים מהם יוכלו התלמידים לבחור: בלזק, דיקנס, טוויין, אוסטן, דוסטויבסקי, זולה, דיקנס, טולסטוי, מלוויל.	רפרטים של תלמידים על הרומנים שבחרו ודיון. הנבחר.	רפרטים של 30 דקות - "הפרט והסדר החברתי" או "עולמו הפנימי של הגיבור" ברומאן הנבחר.
הדת והמודרנה 1: מאמונה ממוסדת לאמונת היחיד.	3	היכרות עם תפישתו של סרן קירקגור והרעיון שאמונה אישית ולא רציונאלית היא בסיסה של הדת.	סרן קירגור <u>חיל ורעדה: ליריקה דיאלקטית</u> תירגם מדנית: איל לויין (ירושלים: מאגנס) 1983 עמ' 14-26, 66-78.	דיון.	
הדת והמודרנה 2: התנועה הרפורמית והשמרנות היהודית (שיעור מורה אורח - זאב אליצור או ליאורה הררי).	3	היכרות עם הויכוח על הרפורמה ביהדות במחצית המאה ה-19.	"תשובה על הלנת המתים" מתוך: מהר"ץ חיות, דרכי הוראה, סימן ו' שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן כח.	הרצאה ודיון.	
סיור בירושלים של המאה ה-19: רח' הנביאים ומרכז העיר.	יום סיור	היכרות עם ביטויי האימפריאליזם התרבותי בירושלים והניסיון של הכנסיות השונות לתקוע יתד בא"י.		סיור מודרך.	

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נושא	מספר שעות	מטרות	טקסטים	דרכי הוראה	דרכי הערכה
שחרור העבדים.	3	היכרות עם העבדות בדרום ארצות הברית ועם האירועים ההיסטוריים של מלחמת האזרחים.	פרדריק דאגלס <u>עבד אמריקני</u> : סיפור חייו נהר, 2006, עמ' 37-50, 71-78, 93-110.	הרצאה ודין.	
שחרור הנשים. (הרצאת מורה אורחת - ליאורה הררי).	3	היכרות עם ראשיתה של התנועה לשחרור האישה וטיעוניה.	מרי וולסנקרופט "הגנה על זכויות האישה" וג'ון סטיוארט מיל "שעבוד הנשים" מתוך <u>ללמוד פמיניזם</u> : מקראה בעריכת באום ואחרות, הקיבוץ המאוחד 2006, עמ' 18-30, 41-47.	דין.	
שחרור לאומי.	3	היכרות עם רעיון הלאומיות המודרני ועם הויכוח ההיסטוריוגרפי אודותיו.	הרצל "אלטנוילנד" (תל-אביב: בכל 1997) קטע.	דין.	
גילוי התת-מודע.	6	היכרות עם הרעיונות המרכזיים של הפסיכואנליזה ודין ביחס בין רציונאליות ואי-רציונאליות בפסיכולוגיה החדשה.	פרויד <u>פשר החלומות</u> (תל אביב: יבנה 1985) עמ' 7-48.	הרצאה ודין.	
סיכום: ראשית השבר.	3	היכרות עם אוירת סוף המאה והדקדנס.	בודלר, "ברכה", מתוך <u>פרחי הרע, מבחר שירים</u> , תרגם אליהו מייטוס, יהושע צ'צ'יק (מו"ל), 28-34.		עבודת חקר או עבודת ניתוח - עבודה של שבעה עמודים על אספקט אחד של התקופה עפ"י בחירת התלמיד ובתיאום עם המורה.

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

נספח א - טבלת מטלות והערכה לתכנית

יחידה	מטלות כתיבה	%	מבחנים	%	הרצאה	%	הערכת מורה	%
א: מיומנויות מחקריות ופרשניות. סה"כ 15%.	- תלקיט של ארבעה תרגילים קצרים מתוך תרגילים א-ו. - תרגיל סיכום בינוני	5 5					נוכחות, השתתפות בדיונים, קריאה לקראת שיעורים	5
ב: יוון ורומא. סה"כ 16%.	- תרגיל א קצר - תרגיל ב קצר	3 3	- מבחן א - מבחן סיכום ב	2 3			כנ"ל	5
ג: בני אברהם. סה"כ 17%.	- תרגיל א בינוני - תרגיל ב בינוני	4 4	- מבחן כתיבת חיבור	4			כנ"ל	5
ד: עידן האמונה. סה"כ 18%.	- תרגיל בינוני - עבודה גדולה	4 5	- מבחן unseen	4			כנ"ל	5
ה: עלית האדם סה"כ 16%.	- תרגיל קצר - עבודה גדולה	2 5			- רפרט		כנ"ל	5
ו: עידן הקידמה. סה"כ 18%.	- עבודת חקר גדולה	8			- רפרט ארוך		כנ"ל	5
סה"כ 100%	אחת-עשרה מטלות כתיבה	48	ארבעה מבחנים	13	שני רפרטים	9	שש מחציות	30

נספח ב - יחידת מבוא במחשבת ישראל

מטרות הקורס

התלמידים יכירו זרמי חשיבה מרכזיים בהגות היהודית: מחשבת המקרא, מחשבת חז"ל, מחשבת רציונליסטית, ספרות קבלית. התלמידים יתמודדו עם רעיונות, עם התלבטויות ועם סגנונות כתיבה שונים בסוגיה דומה. התלמידים ירחיבו את מעגל שאלותיהם בסוגיות קיומיות וישוו בין התלבטויותיהם של ההוגים השונים לבין התלבטויות משמעותיות ורלוונטיות לעולמם כיום. התלמידים ירכשו כלים לעיצוב השקפת עולם מורכבת וסובלנית כבני אדם, כיהודים וכישראלים.

נושאים הנלמדים.

תפיסת האל בהגות היהודית:

תפיסת האל במקרא
תפיסת האל אצל חז"ל
תפיסת האל במחשבת הרציונליסטית, הרמב"ם כמייצג
תפיסת האל בקבלה, ספר הזוהר כמייצג
תפיסת האל בחסידות יילמד רק אם יהיה זמן עד למחצית

הבריאה בצלם:

לימוד פרשני ימי הביניים לגבי בריאת האדם בצלם אלוהים -
רס"ג, רשב"ם, אבן עזרא, חזקוני, רש"י, רמב"ן, ספורנו, רמב"ם.

תפיסת האדם בהגות היהודית:

שמונה פרקים לרמב"ם

ספרי הלימוד.

יחולקו צילומים על פי הצורך. על כל תלמיד לאסוף את הדפים בצורה מאורגנת בקלסר.
שמונה פרקים לרמב"ם

מטלות

בכל מחצית עבודת סיכום כוללת.
עבודות כיתה ולעיתים עבודות בית להגשה.
קריאה שוטפת משיעור לשיעור.
כתיבת בחינת מתכונת ובחינת בגרות בהיקף של יחידת לימוד.

דרישות השיעור ודרכי הערכה.

נכחות והשתתפות פעילה, כולל קריאה שוטפת של הטקסטים משיעור לשיעור - 30%
עבודות ותרגילים - 40%
מתכונת - 30%

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
תכנית ייחודית במדעי הרוח - רעיונות מרכזיים בתרבות המערב

תכנית שיעורים:

שעות	חטיבה	נושא	טקסטים + נושא ממוקד	מטלות
3	מבוא	מהי יהדות	<ul style="list-style-type: none"> כרטיסיות המציגות עמדות שונות: יהדות כהלכה, יהדות כאמונה, יהדות כלאום, יהדות כתרבות וערכים. 	
6	תפיסת האל בהגות היהודית	תפיסת האל במקרא	<ul style="list-style-type: none"> לימוד פסוקים שונים. "אחדות והפשטה", פרק מתוך תולדות האמונה הישראלית, יחזקאל קויפמן. פרק מתוך ריבוי פנים באמונת הייחוד, ישראל קנוהל. 	
6		תפיסת האל אצל חז"ל	<ul style="list-style-type: none"> שאלת אישיות האל: מדרשים שונים בעלי אופי של "היפוך היררכי", חלקם משתמשים בנוסחה "אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו". שאלת דמות האל: מדרשים שונים בנושא. 	תרגיל הבנה על תפיסת האישיות והדמות של האל.
15	תפיסת האל בפילוסופיה הראצינאליסטית של ימי הביניים, הרמב"ם כמייצג.	תפיסת האל בקבלה, ספר הזוהר כמייצג.	<ul style="list-style-type: none"> הקדמה של מורה נבוכים, קריאת פשט התורה כמשל. מו"נ א:ל"ו, השגות הראב"ד, שלילת גשמות האל. מו"נ א:נ"ו, אליעזר שביד, הפילוסופים הגדולים שלנו, 240-239, שלילת התארים העצמיים לאל. מו"נ א:נ"ד, תארי הפעולה. מו"נ א:נ"ח, תארי השלילה. 	תרגיל מסכם מחצית.
9			<ul style="list-style-type: none"> הקדמה על פולמוס תיארוך הזוהר. ישעיהו תשהי, משנת הזוהר, "עצמאות וכלים", "פעולות אין סוף" עמ' קכו-קכט, על היחס בין הספירות. שם, "מיעוט הירח" עמ' רמו, "משכון", עמ' רסב, על היחס בין תפארת למלכות. 	
6	תפיסת האל בחסידות.	<ul style="list-style-type: none"> מתוך תורתה של החסידות, יורם יעקובסון. מדרש של הרי ממזעריטש. 		
3	הבריאה בצלם	הבריאה בצלם.	<ul style="list-style-type: none"> לימוד פרשני ימי הביניים לגבי בריאת האדם בצלם אלוהים: רס"ג, רשב"ם, אבן עזרא, חזקוני, רש"י, רמב"ן, ספורנו, רמב"ם. 	למידה עצמית של הפרשנים והגשת תרגיל ב
6	תפיסת האדם בהגות היהודית-שמונה פרקים לרמב"ם.	על נפש האדם.	<ul style="list-style-type: none"> פרק ראשון 	
6		עקרון המיצוע והיחס לסגפנות.	<ul style="list-style-type: none"> פרק רביעי 	
6		תכלית ההנהגה המוסרית.	<ul style="list-style-type: none"> פרק חמישי. מו"נ ג:נ"ד, ארבע השלמויות. 	
3		החסיד והמושל בנפשו.	<ul style="list-style-type: none"> פרק שישי. הפרוטה, ש"י עגנון. 	
9		הנבואה כתכלית ההנהגה המוסרית.	<ul style="list-style-type: none"> פרק שביעי. האם הנבואה עבור "חכם, גיבור ועשיר" הכרחית? שיחות על שמונה פרקים, ישעיהו ליבוביץ, עמ' 176-178. מו"נ ב:ל"ב. מה ההבדל בין פילוסוף לנביא? מו"נ ב:ל"ז. 	תרגיל מסכם מחצית.
6	על הבחירה החופשית	<ul style="list-style-type: none"> פרק שמיני. ככל שיהיה זמן נוסף בנושא זה גם מהוגים נוספים. 		

נספח ג - תכניות הלימודים של ההרחבות בלימודים כלליים

היסטוריה

י"א -

יחידה 3

מסלול של עבודת חקר אישית בנושא
המאה העשרים בראי הקולנוע
סוגיות היסטוריות וייצוגן בסרטים עלילתיים

י"ב -

שני נושאים הנידונים עלידי ניתוח מקורות
יחידה 4: סוגיות נבחרות בהיסטוריה של ארה"ב
יחידה 5: סוגיות נבחרות בהיסטוריה של סין

תנ"ך

י"א -

יחידה 3: דוד ומנהיגותו במקרא..
יחידה 4: המגילות (ודניאל).

י"ב -

יחידה 5: המדבר בתקופת המקרא.

ספרות

י"א -

יחידה 3: ???

י"ב -

יחידה 4: ספרות העולם: האודיסאה, דון קיחוטה, הגלגול, מות איוון איליץ', מהומה רבה על לא מאומה,
מחכים לגודו, 6 שירים מתורגמים.
יחידה 5: "להיות יהודי, להיות ישראלי, קולות וזהויות".

פילוסופיה

י" -

יחידה 1:

אתיקה ותורת הכרה - העת העתיקה (אפלטון ואריסטו)
אתיקה (מיל וקאנט)

י"א

יחידה 2:

תורת ההכרה - העת החדשה (דקארט, שפינוזה, לוק, יום, קאנט)
מהי פילוסופיה? (ראסל, ויטגנשטיין, הוסרל)

י"ב

יחידה 3: אתיקה במדע.

יחידה 4: עבודת יחידה.

יחידה 5:

פילוסופיה פוליטית (אפלטון, אריסטו, הובס, רוסו, מרקס, מיל, רולס)
אקזיסטנציאליזם (ניטשה, סארטר, היידגר)

מחשבת ישראל

י" -

יחידה 1: "מעגלי שייכות"

י"א -

יחידה 2: תפיסת האל והאדם (משמשת יחידת מבוא למחשבת ישראל לתלמידי מגמת מדעי הרוח).
יחידה 3: תלמוד ומחשבת חז"ל.

י"ב -

יחידה 4: הלכה ואמונה בעת החדשה

יחידה 5: עבודת יחידה.